

CLEMENTII CLE

MENTINI AMERINI, ERVDITIONE

& experientia summi medici, de re medica,
lucubrationes.

SUBIECTVM medicinae, est corpus humanum, susceptiuum sanitatis & aegritudinis: propriaque medici consideratio circa sanitatem & aegritudinem uersatur, & ad eas referuntur proprietates seu qualitates rerum, de quibus ars medica tractat. Omne autem corpus aut est sanum, aut aegrum: & quod naturaliter est natu phlegmaticum uel melancholicum, dicitur sanum, & indiget ea parte medicinae sanitatis conseruatiua, quae docet declinare nocitura, & uti salubribus: sed aeger est pro eo tempore quo totum corpus uel aliqua pars laborat. Scientia autem medicinae docet eas, earumque accidentia & causas cognoscere, & opportuna adhibere remedia. Omnis autem scientia quatuor modis secundum quatuor genera quaestionum, habetur. Primo enim scimus, aliquid si est: postea, quid est: deinde, propter quid est: demum quia est. Primae quidem duae interrogationes fiunt de terminis simplicibus, & reliquae de compositis. Primo enim inquirimus, utrum febris sit, postea quid sit febris: In compositis uero quaerimus, quare illud accidens inest suo subiecto? Verbi gratia, quare Socrates febricitat: & in responsione assignamus causam, & dicimus, quia Socrates habet calorem nocuum, accensum in corde, inflammantem corpus. Sed per quartam quaestionem, quae dicitur, quia nos inuenimus effectum propositae causae. Verbi gratia, uolumus scire quem effectum producat febris, & per debita media concludimus, quod quia Socrates febricitat, habet debiles uires uel operationes naturales laesas. Per primam ergo quaestionem scimus, si febris est: & postquam scitur hoc, insurgit secunda quaestio, & quaerimus, quid sit febris: Et per eius diffinitionem habemus, quod febris est calor nociuus, accensus in corde, qui per uenas & arterias diffunditur per totum corpus. Diffinitio autem debet esse notior definito, & componitur ex genere & differentia, & colligitur per diuisionem bi membrum, cuius una pars reprobatur, & altera affirmatur. Sed quia non habemus proprias rerum differentias nobis notas, circumscribimus ipsas. Verbi causa, Febris aut est calor, aut frigus, non frigus nisi per accidens, ergo calor. Rursum, aut est calor naturalis, aut accidentalis nociuus: non naturalis, ergo nociuus. Item, aut primo accenditur in corde, aut in alijs membris: non primo in alijs membris, ergo in corde. Vterius, ille calor aut remanet in corde, aut expanditur per corpus: non solum est in corde, ergo diffunditur per corpus. Et partes quae negantur, probantur per earum opposita affirmatiua inductiue sal-

*Subiectū
medicinę.*

*Quatuor quaes-
tionum genes-
is.*

fa. Sic ergo colligitur diffinitio febris, quod est calor nocuus, accensus in corde, qui per uenas & arterias diffunditur per corpus. Ponitur autē calor pro genere, & reliquæ particulæ circumscribunt differentiam essentialē ipsius febris. Per tertiam uero quæstionem nos inquirimus causam, quare febris sit in Socrate, & inuenimus nocuum calorem inflammantem corpus, qui est causa febris. Quæstione enim facta per quare uel propter quid, demonstratur causa per effectum. Et talis processus dicitur resolutiuus: nam resoluimus effectū in suas causas propinquiores, deinde remotiores; uel demonstramus, subiectum fuisse passum ab illis causis. Demonstratio igitur resolutiua resoluit uel præsupponit resolutionem omnium terminorum, & causarum superiorum, tam propinquarum quàm remotarum. Ars uero compositiua explicat terminos, effectus uel species, quæ sub illo genere continentur, & demonstrat effectum per causam, medium autem colligit per diuisionem & diffinitionem. Verbi gratia, Febris diuiditur in ephimeram, humoralem, & hecticam: ephimera quidem est febris, primò in spiritibus accensa; Humoralis in humoribus, sed hectica in membris. Si igitur ipse Socrates habet febrem primò accensam in humoribus, patitur febrem humoralem. Febris autē humoralis aut est sanguinea, uel colerica, uel phlegmatica, uel melancholica; & gignitur ex putredine, uel inflammatione ipsorum. Si igitur Socrates habet febrem humoralem ex putredine colerae uel phlegmatis, necesse est quod patiat febre colericam uel phlegmaticam. Quando igitur demonstratur effectus per causam, demonstratio est compositiua; & quando demonstratur causa per effectum, est resolutiua, ut dixi, & repetere libet, quia medici magis laborant in cognoscendis ægritudinibus ad inueniendum causas quàm effectum. Et resoluitur effectus in suas causas, hoc modo: Humores putrescunt propter prohibitam transpirationem, & transpiratio seu resolutio uaporum prohibetur ab oppilationibus. & oppilationes fiunt ex multitudine uel crassitie humorum, & à frigore quod corpus excipit calefactum. Mali uero humores uel multi gignunt à malis uel superfluis cibis, qui comeduntur propter malum uel intensum appetitum. Excitat autem appetitum priuatio ciborum, exercitium, frigus, uel tandem influxus cœlestis. Quippe res omnes sicut sunt, ita debent intelligi, modo res naturales, & omnes scientiæ à suo subiecto, sicut arbor à suo stipite, oriuntur; & in suos ramos & ramorum ramos, sic subiecta scientiarum in sua membra diuiduntur. Postquàm ergo sic resolueris terminos, demonstra per artem resolutiuam, causam per effectum inesse subiecto; & fac ut medius terminus sit effectus; & maior extremitas diffinitio, quæ explicat causam; & minor extremitas sit subiectum: cui in conclusione maior extremitas inerat. Verbi causa: Ephimera est calor nocuus, qui spiritum duntaxat inflamat: Plato patitur ephimeram, ergo habet spiritus inflammatos. Similiter febris putrida est calor nocuus, ex putredine ortus; Socrates laborat febre putrida, ergo habet febrem ex putredine

dine humorum ortam. Item, mali humores putrefiunt propter oppilationes: Aeger habet putridos humores, ergo est oppilatus. Oppilationes uero fiunt ex malis humoribus & frigore, quod ab aestuanti corpore intempestiue excipitur: Plato est oppilatus, ergo est repletus malis humoribus, uel calidus frigus admisit. Et sic residua demonstrabis, donec nullus dubitationis locus remaneat. In demonstratione autem compositiua medius terminus est causa seu diffinitio, quæ solet esse difficilis. Nam in omni quidem scientia Doctores maxime laborant in querendo diffinitiones. Huiusmodi autem resolutiones & demonstrationes sunt in omni scientia necessariae, imò sunt ipsæ scientiæ, & qui sequuntur eas, facilius addiscunt, & melius memoriæ omnia mandant: hinc docti, excellentes & sapientes uiri nominantur. Sed demonstratio resolutiua est utilior in scientiis speculatiuis, in quibus effectus sunt nobis magis noti quàm causæ. Et demonstratione compositiua utuntur artifices, qui deum & naturam imitantur, & quod primum intendunt, ultimo exequentur. Verbi causa, Socrates uult facere domum, ut cōmode habitet, tutus ab imbris: & hæc est causa finalis, quæ primò obijcit intellectui: cuius causa necesse est admouean tur omnia cum quibus domus edificatur. Primò igitur architectus preparat calcem & arenam, & conficit maltam, & unà cum lapidibus parietes murat, annectit trabes, & superponit equidistantes uirgulas, & desuper tegulas: & tandem inhabitat eam, & sic ultimo exequitur quod ab initio intendebat. Deus etiam & natura primò componit ex elementis corpus, id postea facit animatum, deinde rationale, atq; simili causarū ordine fiunt res omnes. Medici quoque in dandis remedijs seruant hunc ordinem cōpositiuum: & primo remouent malos cibos, & quæq; frigida nocitura, in febre putrida ex repletione, & suadent parcos & bonos cibos, uel mediocria omnia & temperata: deinde digerunt malos humores, & digestos euacuant, oppilationes remouent, uires restaurant, & tandem optatam sanitatem inducunt, quam primò cupiebant. In demonstrationibus igitur compositiuis demonstratur effectus per causam, & medium est diffinitio seu causa, & maior extremitas est effectus, qui in conclusione prædicatur de minori extremitate, quæ est eius subiectum. Ut quando terra diametraliter ponitur inter solem & lunam, remouet lumen solis a luna, fitq; interpositio, ergo luna eclipsim patit. Item, appetitus uindictæ accendit sanguinem circa cor, Socrates appetit uindictam, ergo habet sanguinem accensum in corde. Rursus, qui appetit uindictam, est iratus: Socrates appetit uindictam, ergo est iratus. Et licet hæc exempla sint philosophica, ijs tamen exemplis discere plura potes. Nemo quidem potest esse bonus medicus, quin sit logicus & physicus. Sed quoniam exempla facilius docent, faciemus has etiam demonstrationes in medicina. Bonum uitæ regimen conseruat sanitatem, Socrates sanus utitur bono regimine, ergo uiuit sanus. Item, boni cibi gignunt bonos humores, Socrates comedit bonos cibos, ergo habet bo-

nos humores. Item, digestiua præparant malos humores expulsionem, æger sumit digestiua, igitur disponet humores ad euacuationem. Omne rheubarbarum purgat choleram, & turbat phlegma, Socrates capit rheubarbarum & turbat, igitur purgabit utrumque humorem. Simili modo possunt reliqua demonstrari. Vnde phisici in medendo, & omnes artifices utuntur hac arte compositiua. Sed Theorica medicinæ, & omnes scientiæ speculatiuæ adiscuntur per doctrinam resolutiuam. Datur ergo ingressus in medicinam, quoniam inquirimus causas ægritudinum per uiam resolutiuam, & medemur arte compositiua. Sunt igitur quatuor doctrinæ, secundum quatuor genera questionum: & prima probatur inductiue, quando uolumus scire de aliquo, utrum sit. Secunda est definitiua, quæ habetur per definitionem ubi inquirimus de aliquo, quid sit. Tertia est compositiua, & per inuestigationem factam per quia, inuenimus & demonstramus effectum per suam causam. Quarta est resolutiua, & ad interrogationem factam, propter quid, assignamus causam illius effectus. Causæ autem & effectus rerum naturalium sunt plurimæ, & longo ordine sicut catena inuicem connexæ, quæ à cælo in terram protenduntur. Nam quisque effectus trahit originem à sideribus & à deo, qui est causa generalissima omnium rerum, & per causas subalternas in hæc inferiora descendit: & talium subalternarum causarum una dependet ab altera. Sed quia sunt plura genera causarum, ideo eas distinguamus.

De causis.

 Væcunq; sunt ex materia & forma composita habent quatuor genera causarum, scilicet formalem, materialem, efficientem, & finalem. Quarum duæ primæ sunt intrinsecæ, & postremæ extrinsecæ, & cuiuslibet generis. Quædam sunt causæ propinquæ, & quædam remotæ. Vnde in homine causa formalis est anima rationalis, & materialis est corpus, & utraq; intrinseca. Sed extrinseca causa efficiens, fuere parentes, & finalis est actio & speculatio: homo quippe natus est ad agendum & speculandum: hæc quidem sunt causæ propinquæ. Causa formalis est anima sensitua, uel potentia uegetatiua. Causa materialis sunt elementa prima. Causa efficiens est influxus cælestis. Sed finalis remota est ornamentum & perfectio mundi. Similiter in Socrate febricitante, causæ remotæ sunt hæc, formalis quidem est ipsa febris, seu calor febrilis: materialis, est corpus: efficiens, est malum uitæ regimen, & sydus aduersum. Finalis est corruptio seu appetitus insatiabilis materiæ semper desiderantis nouam formam. Causæ uero propinquæ in febre putrida, formalis est febris humoralis, in ephimera formalis est febris ephimera, in hectica similiter est hectica, sed in putrida, causa materialis est humor putridus, in ephimera est spiritus, & in hectica sunt membra totius corporis. Item in putrida, causa efficiens propinqua est oppilatio: in ephimera, est ira uel labor: in hectica, est consumptio humiditatis, seu ea quæ consumunt

munt humiditatem radicalem. Causæ autem finales propinquæ sunt, læsiones operationū prouenientiū ex humoribus, spiritibus, & membris. Deniq; apud philosophos, & secundum ueritatem, nihil scitur, nisi per hæc quatuor genera causarum. Sed medici considerant causam primitiuam, coniunctam, & antecedentem: quæ quidem tria genera ad duo reducuntur, scilicet ad causam efficientem & materialem: nam causa primitiua est efficiens, & causa cōiuncta & antecedens sunt materiales. Verbi gratia, In febre putrida, causa primitiua, fuit malum regimen uitæ: sed causa coniuncta, est humor putridus: & antecedens est humor, qui præparatur ad putredinem. Causa autem formalis, quæ est ipsa ægrotudo, & causa finalis, quæ est læsio operationū naturalium, quia utræq; solent esse sensibus manifestæ. Medici raro laborāt ad cognoscendum eas, sed necesse est cognoscere causas propinquiores, efficientes, & materiales, scilicet primitiuas coniunctas & antecedentes. Primitiua quidem plerunq; est extrinseca, sed coniuncta & antecedens sunt intrinsecæ. Interdū autē causæ sunt omnes manifestæ, sicut in uulnere. Quādo uero sunt occultæ, medici inuestigant eas per interrogationē & notitiā regiminis, per omnia signorū & accidentiū genera, per pullum, urinā, & alia excrementa. Causa uero primitiua non potest sciri per urinā, ut rustici & populares credunt. Et nugiuenduli mendici in omni ægrotudine, uisa urina, dicūt causam fuisse calorē frigefactū, & repletionē corporis. Et licet hæc nō possint ex urina colligi, tamē plerunq; uerum dicunt: quoniam causæ primitiuæ solent accidere ex malo uitæ regimine: uidelicet ex cibo uel potu, motu uel quiete, somno uel uigilia, ex aëre uel passionibus animi, ex inanitione uel repletionē. Nā quando hæc fuerint immoderata, & ualde excessiua faciunt ægrotare. Et licet hæc cognoscantur & remoueantur, tamen si inuexerint malam qualitatem, non sanabitur eger, nisi sciatur causa cōiuncta, & remedijs opportunis medeatur. Sed quoniam complexio naturalis debilis, facile patitur à causis ægrotare facientibus, & fortis fortius resistit, ideo de complexionibus prosequemur.

De temperamentis.

VT hominis cōplexio melius innotescat, altius repetā eam. Corpus fermè ex membris, & membra ex elementis cōponunt: elementa autē dum ad membra uel aliā rem constituendā cōcurrunt, eorum formæ substantiales corrūpunt, & generant noua ex omnibus una. In cōpositis enim nō possunt esse plures formæ substantiales, specie distinctæ, sed subalterne, sicut anima intellectiua & sensitiua. Sed & qualitates primæ inuicem agunt & cōmiserant: remittunt qualitates elementorū, secundū excellentiā sui cōtrarij, & remanet qualitas remissa sub eo gradu quo exellebat: & qualitas actiua minoris gradus penitus corrūpuitur: sicut in permixtione aquæ calidæ & frigidæ, & in cōpositione theriacæ, unguetorū, & aliorū medicaminū, quæ fiunt ualde cōtrita & fermentata. In ijs enim nō remanent formæ simplicium

substantiales, sed aliqua ex parte saluantur eorū uirtutes, ex quibus efficit̃ una qualitas media, quæ sapit omnium naturam seu formā. Et licet caliditas & frigiditas nō inter se cōpatiant̃ adinuicem in eodē subiecto, tamē ab humidis partes siccae tam in mixtis ab arte, quā à natura, possunt sequestrari: sicut aqua quæ ex medicinis cū lambelico distillatur. In medicinis uero male contusis, frigiditas opij uel iusquiami, & caliditas castorei uel piperis, aliqua ex parte remanent in pulueribus cōtusis, tanquā in subiectis distinctis. Sed in medicinis ualde cōtusis & fermentatis, si caliditas & frigiditas simplicium sunt æquales, neutra remanent, sed fit noua forma substantialis, quæ participat & aequaliter habet proprietates simplicium. Et licet aqua frigida duorum graduum, remittat aquā calidā quatuor graduū usq; ad duos, tamen ab æquali proportione, nec à minori, nō prouenit actio, sed partes iniores & fortiores agūt in minores. Sed ad rem redeamus, in illa qualitate media, quæ resultat ex cōmixtione elementorū in membris, plerunq; excellit caliditas, frigiditas, humiditas, uel siccitas, secundū proprietatē & diuersitatē membrorū: & huiusmodi qualitas est similis illi quæ est in cadauere. Sed in corde hominis uiui orit̃ calor naturalis, quē spiritus defert per totū corpus, & cuius causa potentie animæ suas naturales exercent operationes: & huiusmodi calor, quandiu uiuit homo, superat omnē frigiditatē. Veruntamen frigiditas membrorū remittit hūc calorē. Licet igit̃ cōplexiones cerebri & stomachi sint calidæ, tamen dicunt̃ frigidæ, quia eorū frigiditas remittit calorem naturalē. Similiter licet humiditas sanguinis superet omnē corporis siccitatē, tamen siccitas membrorū humiditatē sanguinis remittit. Cōplexio igit̃ hominis est qualitas proueniens ex quatuor primis qualitatibus elementorū, uel partiū quæ constituunt corpus. Cōplexio autē temperata est qualitas unicuiq; membro cōueniens, & proportionata ad producendū operationes naturales perfectas, secundū rationem ætatis. Cōplexio uero intemperata est qualitas magis calida, frigida, humida, uel sicca, quā membris cōueniat: quæ quidē intemperies alterat & diminuit potētias & uirtutes animæ & eius operationes. Et quāuis anima & eius potentie non agant, quia calidæ, frigidæ, humidæ uel siccae ex innata proprietate, tamē requirunt cōuenientem cōplexionem membrorū. Cōplexio autē corporis colligitur ex cōplexione membrorū principalium, quæ sunt cor, cerebrū, epar, mēbra genitalia, stomachus, cistis fellis, & splen. Hæc autē membra in cōplexione & proprietate assimilant̃ septem planetis, quibus subiiciunt̃: & quādo in natiuitate aliquis planeta est infortunatus, debilitat & ægrotare facit illud membrū tempore quo significauit. Et sicut sol inter sydera, ita cor inter alia membra excellit. Cor ergo & spiritus, qui est pars subtilissima sanguinis, est calidus & siccus, sicut sol & radij eius. Cerebrū, nuca, & nerui assimilant̃ lunę, quæ est frigida & humida, tamen nerui declinant ad siccitatē. Epar & sanguis est calidus & humidus, sicut Iupiter. Membra genitalia & sperma assimilant̃ Veneri.

ri. Stomachus & phlegma est frigidū & humidum, sicut Saturnus. Cistis fellis & cholera est calida & sicca, sicut Mars. Splen & humor melancholicus est frigidus & siccus, sicut Mercurius, qui cōuertit in naturā planetæ cui associat, sicut humor melancholicus, magis ex uno humore quàm alio generat. Rursus quemadmodū stomachus est mater omniū egritudinū, ita Saturnus est pater. Sed cholera facit hominē audacem, iratū uel furentē, sicut Mars. Et sic de alijs proprietatibus aliorū. Cor ergo est membrū primū, nobilissimū, fons & origo caloris naturalis, & quod primum uiuit, & ultimò morit: quoniā est sedes animæ, & in corde, ex sanguine ab epate attracto, generat spiritus uitalis, qui per totū corpus secū defert calorem naturalē & potentias animæ: cuius una pars ab epate efficit spiritus naturalis, qui habet uirtutē attractiuā, expulsiuā, distributiū, nutritiū, & reliquas. Altera pars ascendit ad cerebrū, & fit spiritus animalis, qui habet uirtutem motiuā, sensitiuā, & intellectiuā. Spiritus uero qui descendit ad genitalia, efficit gignitiuus. Sed qui ad stomachū, digerit, in cisti fellis procreat choleram, & in splene colligit melancholiam. Et sic spiritus & potentia animæ exercent propriū officiū in his membris, & influunt alijs. Huiusmodi autē calor, qui influit per spiritū, superat omnē membrorum frigiditatem, & humiditas sanguinis superat omnē corporis siccitatem, & restaurat humidū radicale. Spiritus enim sine calore naturali, & potētiā animæ nō possunt exercere operationes naturales: calido ergo uiuimus, & humido nutriuntur. Sed cōplexio hominis nō attendit penes calorem naturalē, neq; humiditatem sanguinis: nec est qualitas membrorū sola, sed qualitas quæ resultat ex utrisq;. Et licet cōplexio hominis & cuiuslibet animalis sit absolute calida & humida, tamē alius phlegmaticus alius cholericus dicit respectu tēperati. Humiditas autē radicalis ab infantia est plurima, & ineunte ætate sensim remittit: sicut crescit duricies & siccitas corporis usq; in senectutem. At calor naturalis ab initio est debilis, & crescit unā cū uiribus corporis usq; ad quadragesimum annū uel circa: postea pedetentim debilitat usq; ad decrepitā etatē. Licet igit aliquis optime cōplexionis, tamen eius etas pueritię, uel usq; ad uigesimalium annum, est frigida & humida, phlegmatica, similis hyemi, respectu aliarū etatū, quoniā humiditas est plurima, & calor naturalis est debilis, q; egre digerit, & plus appetit, & multiplicat phlegma. Ætas adolescentię, quę interiacet 20. & 40. annū, est calida & humida, sanguinea, similis ueri, in quo terra & arbores pariūt & omnia uirent & florent: post 40. annū usq; ad 60. est iuuentus calida & sicca, cholericā, similis estati, in qua fructus terrę, sicut in illa fructus uirtutum, colligunt. Demū succedit senectus frigida & sicca, melancholica, similis sordido autumnō, in quo pluuia & uenti, sicut in senibus catarrhi, & omnia genera malorū crebescunt: sed præcipue illi sunt maxime tales, quorū qualitates membrorū sunt magis similis cōplexionis. Ut ergo qualitates & cōplexiones totius corporis magis innotescant, explicabimus signa & operationes

Caloris uitalis origo cor est.

membrorū principalīū, quę regūt alia membra, & quę mittūt spiritū, calorē naturalē, sanguinē & uirtutes per totū corpus: & incipiemus à corde, ob eius excellentiā: nam primò uiuit, & ultimò morit̃: & ideo dicit̃ sedes animę, cuius potentię in totū corpus ferunt̃ à spiritu, qui est sanguis tenuissimus & synce-
 rus, qui gignitur ex optimo sanguine, quo nutrit̃ cor, & decurrit per arteriā, in sinistra cordis cōcauitate ortam, quę, sicut caudex uel stipēs multos ramos per totū corpus expansos producit: similiter extendunt̃ uenę quietę ab epate ortę, quę cōtinent sanguinē, sub quibus equidistant arterię quę saluunt, ratio-
 ne spiritus qui per eas decurrit: spiritus autē est uicarius seu exequutor animę uel instrumentū: & qui ad caput ascendit, fit animalis, & discurret per uentri-
 culos cerebri & neruos, & pręstat sensus & intellectū. Cor ergo temperatū, quod habet tantū caloris & siccitatis quantū sibi optime cōuenit, facit pectus in qualitatibus & quātitate pulchrū, spiritū, pulsum & uirtutē fortē, resistentē causis egrotare facientib. & mortis: & generat bonos mores, pręsertim fortitu-
 dinem animi & corporis, & magnanimitatē & iustitiā. Cor uero calidius tem-
 perato facit pectus latū, calidius ad tactū & pilosum, à parte sinistra pulsum & anhelitū utrūq; maiorem, & hominē intrepidū, audacem, rapacem, leuē, ira-
 cundū, impatientē, & promptū, qui ob procacem festinationem in reb. agen-
 dis se incōsulte pręcipitat. Sed qui sunt calidissimi corde, facilius irascunt̃, fu-
 riunt, insaniūt, & sunt pectoris magis pilosi. Contrā, cor frigidū facit hominē
 timidū, patientē, pigrū, pectus frigidū, sine pilis, angustū, pulsum paruū, & an-
 helitum rarū: sed pectus angustū frequentius & difficilius quā latū anhelat.
 Amplitudoq; pectoris plerunq; cordis calori proportionat̃, sed quandoq; cor
 est frigidū, & pectus amplū, ob magnitudinē uel fortitudinē cerebri. Nā ubi
 uirtus informatiua siue gignitiua capitis est fortis & ualida, & materia multa,
 facit magnū cerebrū, medullā, spinā dorlī, costas, pectus, & deniq; omnia ab
 eis orta facit magna. Pectus uero angustū & caput magnū arguit debilitatē
 uirtutis informatiue, & frigiditatē cordis. Cor humidū facit pulsum mollē,
 pectus lene, humentem seu madidū hominē, inconstantē & fragilem, credu-
 lum, qui facili ratione à propositis & deliberationibus remouetur. Contrā,
 cor siccus temperato facit pulsum durum, pectus insipidam, hominem ma-
 crum, constantem & obstinatum. Cor calidius & siccus temperato facit ho-
 minem cholericū, anhelitum & pulsum magnum, uelocem & frequentem,
 duras arterias, pectus ualde pilosum insipidum, & ad tactum calidius, homi-
 nes macilentos, agiles, fortes, ad actionem promptos, impatientes, imperio-
 sos & superbos. Cor calidum & humidum facit hominem mitem, iocundū,
 actiuum, officiosum, qui omnibus seruire studet. & bonis moribus pręditus,
 facilis est: sed passionibus animi facile commouetur. Hę autem qualitates me-
 diocres, & temperatę corporis habitudinē & indolem faciunt speciosam,
 acrobustam ualetudinē. Sed interiores faciūt homines carnosos, pingues,
 humoribus

humoribus plenos, qui facile incidunt in febres & apostemata, & eorum pulsus & anhelitus sunt magni, ueloces & frequentes, arteriæ lenes, & pectus minus pilosum. Cor frigidum & humidum, phlegmaticum, facit hominem timidum, pusillanimum, pigrū, patientem, & ignauum, qui raro & leui amore uel odio afficitur: sed sollicito timore frequenter pulsatur, facitq; pulsus & anhelitus paruos & raros, arterias molles, pectus frigidum, lene, quasi madidū, angustum, & sine pilis. Cor frigidum & siccum, melancholicum, malæ complexionis est, & facit malos & difficiles mores, homines timidos, suspiciosos, qui facili ratione in desperationem incidunt: & plerunq; sunt inuidi, auari, difficiles, & obstinati, qui uix odio uel amore, nisi perpetuò afficiuntur: & habēt pectus paruum, fuscum, asperum, & sine pilis, pulsus & anhelitus paruos, & arterias duras. Sed mores quos naturaliter habemus, & in quos sumus magis propensi, magis indicant complexionem naturalem, quàm quos per consuetudinem uel studium, uel per obseruantiam religionis adipiscimur. Caliditas autem cordis non potest superari à frigiditate aliorum membrorum, sed eius siccitas potest remitti ab humiditate epatis. Secundum corporis membrum est cerebrum, cuius substantia frigida est, sed calefit à spiritu qui uenit à corde, & in cerebro efficitur animalis: & qui per posteriores neruos decurrens motum, & per anteriores quinque sensus præstat. Amplius, cerebrum habet tres uentriculos, in cuius syncipiti uel plora est sensus communis, ubi simula chra rerum per sensus apprehensa, representantur. In medio uentriculo uel carina fit discursus ad capefcendas deliberationes. In occipiti uel puppi est memoria, in qua rerum præteritarum simulachra reseruantur. Cerebrum ergo temperatæ complexionis facit perspicuos & integros sensus, ingenium acutum, homines prudentes & sapientes, qui per ueras rationes recte discurrūt, rerum causas intelligunt, præteritorum meminerūt, sanam mentem habent, & pulchram faciem, candido, roseoq; splendore nitentem, flauos capillos, ualidas strenuasq; corporis uires, quæ in neruis sitæ sunt. Cerebrumq; temperatum non facile patitur à calore neq; à frigore, uaporibus ciborum & alijs sibi nocuis: sed fortius eis resistit, imperat, digerit, & resoluit superfluitates, & pauca gignit excrementa. Cerebrum calidum citius producit capillos, & facit eos crispas, nigros, & fortes: sed caput citius caluum, magis calidum, & rubicundum, oculos & genas rubeas. Sed cerebrū nimis calidum facit hominem ingenio promptū & uigilem, attenuat, digerit, resoluit, & minuit excrementa cerebri, quæ per nares & aures solent uel fauces dimitti. Cōtrà, cerebrum frigidum hebetat sensus & ingenium, & facit hominem ignauum, pallidum, somnolentū, capillos medios inter flauos & albos, planos, exiles: & gignit ob indigestionē multa excrementa, & graues catarrhos, & à frigidis facile patit. Cerebrū siccum facit durā ceruicem, hominē constantem & memorem, sed indocilem, qui cum difficultate adiscit, & qui sensus habet acutos, capillos for-

tes, crispas, caput cito caluum & citius canum, cum modicis superfluitatibus: & ualde minuit somnum. Cerebrum humidum est docile, sed obliuiosum, somnolentum, sordidum, quod procreat multas superfluitates & frequentes catarrhos, qui obtundunt sensus, & facit caput crinitum sine canicie, & minime caluum. Qui habent cerebrum calidum & siccum, colericum, parum dormiunt, sunt uigiles, memores, prompti, iracundi, perspicaces, habent ingenium uelox & sensus acutos: caput calidum, rubicundum, quod cito produxit capillos, sed paucos, longos, & cito fit caluum, gignit modicas & digestas superfluitates, cui remissa frigida conferunt & calida lædunt. Qui habent cerebrum calidum & humidum, sanguineum, plurimum dormiunt & somniant, & facile patiuntur à cibis uaporosis, crapulis, solis & lunæ radijs, à rebus ualde calidis & humidis, & à uentis meridionalibus, sæpe sanguinem narium patiuntur, maxime in adolescentia, habent sordidum caput, & ex naribus & faucibus excrementa frequenter exuberant. Cerebrum frigidum & siccum, melancholicum, facit sensus obtusos, & ingenium tardum, sed profundum: & qui talem habent complexionem, semper cogitabundi incedunt, uel de rebus agendis, capiendisq; consilijs abstracti semper meditatur, & pauca loquuntur: sed aliqui inconsiderate abstracti, uultu præferunt quod corde agitant, gestiunt, uel manibus annuunt, mouent caput, & cum semetipsis tanquam alijs loquuntur, sunt uigiles, memores, timidi naturaliter, mæsti, pallidi, macilenti, cupidi, inuidi, stabiles, & duræ ceruicis: sed in pueritia habent acutiores sensus & perfectiorem intellectum, citò canescunt, citius fiunt senes & calui: sed melius sufficit eis somnus tantummodo quinque horarum in senectute, quàm octo horarum quotidie in pueritia. Cerebrum frigidum & humidum, phlegmaticum, obtundit sensus, hebetat ingenium, facit homines ignauos, frigidos, timidos, inertes, somnolentos, patientes, qui æquo animo omnia sufferunt, & non fiunt calui neq; cani, sed producant multa excrementa indigesta, & catarrhis frequenter laborant. Præterea caput melius est magnum uerticem uersus, rotundum, sphæricum, hincinde leuiter compressum: nam caput paruum quodlibet est malum, & leues homines facit & imprudentes, & mala consilia decernunt, sunt iracundi, & sæpe insanire uidentur. Nam caput paruum non potest habere nisi cerebrum paruum, quod facile alteratur, citò inflammatur, & parum resistit causis sibi contrarijs. Sed non omne caput magnum bonum est, quia uirtus informatiua nisi sit fortis à prosperis syderibus adiuta, male regulat multitudinem materiæ. Frigiditas autem cerebri contemperatur à calore cordis & spirituum: sed eius humiditas ab alijs non potest remitti. Epar temperatum facit bonum sanguinẽ, & arguit digestiuam, distributiua, expulsiua, & alias uirtutes naturales ualidas & fortes: decernit integram sanitatem & pulchritudinem corporis: & facit homines probos, graues, pios, benignos, liberales, gratos, iustos, & officiosos.

Caput paruum

los. Epar calidius temperato facit pectus ad tactum calidius, & à dextra pilosum, uenas amplas, sanguine plenas, urinam rubeam, & in iuuentute generat plurimam coleram: sed epar ualde calidum adurit humores, & generat coleram adustam & melancholiam. Epar frigidum generat sanguinem crudum, crassum, pectus frigidum, angustum, sine pilis, uenas graciles, urinam albã, homines pallidos, & ualitudinarios, qui facili ratione in oppilationes & morbos incidūt diuturnos. Epar siccum gignit modicum sanguinem & spissum, habet uenas graciles & duras, pectus asperum, siccum & macilentum. Epar humidum gignit plurimum sanguinem, & habet uenas amplas & molles, pectus lene, & semper quasi sudore madidum. Epar calidum & siccum generat modicum sanguinem, calidum, acutum, colericum, qui temporibus æstiuis & iuuentute aduritur, & facile in melancholiam conuertitur, & facit colorem rubeum ad fuscum decliuem. Epar calidum & humidum generat plurimum sanguinem, uenas magnas & molles, & facit corpus & pectus carnosum, & pingue, lene, humectans, & mediocriter pilosum: & si humiditas superat calorem, crescunt mali humores, & facile corrumpuntur. Epar frigidū & humidum generat malum sanguinem, crudum, phlegmaticum, aquosum, & arguit debilem digestiuam, facit corpus sine pilis, lene sicut madidū, sordidum, pallidum, & infirmum, quod facili ratione incidit in oppilationes & ægritudines frigidas, longas. Epar frigidum & siccum generat sanguinem melancholicum & fœculentum, uenas graciles, duras: facit corpus aridum, macilentum, hispidum, sine pilis, homines debiles, timidos, & mæstos. Sed plurima humiditas epatis potest contemperare siccitatem cordis, & præcordiorum, & calor cordis potest augere epatis calorem. Genitalia, & renes non immutāt cōplexionē corporis, nisi abscindant, sed influūt aliquā uim & qualitatem in fœtum quem gignunt, sicut sidera. Vnde saepe uidemus, quod filij aliqua ex parte habeant cōplexionem & mores parentū, & eorū morbos hereditant. Nanq; solet similis filius esse patri. Cōplexio ergo renū & testiculorum temperata facit hominē mediocriter libidinosum, & procreat pulchrā prolem, masculos & fœminas, utrosq; sanos & bonos, & temperatę cōplexionis, præsertim si sub prosperis sideribus nascant, & facit pubem mediocriter pilosam: sed renes & testiculi calidiores faciunt pubem ualde pilosam, & homines magis lasciuos, qui semper libidinis cupiditate estuāt: & putāt medici quod gignāt plures masculos quàm fœminas: sed in hoc potius credendū est astrologis, qui dicūt, quod masculi nascunt quādo horoscopus dominus eius & luna sunt tēpore coitus in signis masculinis, uel in aspectu planetę masculini, aut planeta masculinus in ascendēte. Cōtrā, stelle & signa fœminina faciūt fœminas: sed falsum est quod astrologi afferunt, & maxime Ptolemæus in quinquagesimo primo uerbo Cētiloquij, quod locus lunę in natiuitate est ipse gradus ascendens in circulo hora casus spermatis in matricem, & locus lunę

eo tempore est gradus ascendens natiuitatis. Hoc autem sæpius & diligenter obseruauit, & semper falsum inueni. Frequens autem coitus impedit digestionem, debilitat uires, accelerat senectutem & mortem, & est omnibus noxius, maxime senibus dedecus & perniciosus. Nam plus debilitant spermatis dragmæ duæ, quàm sanguinis uncia decē. Qui uero habent testiculos frigidos, castitatem facile seruāt, & habent pubem parum pilosam, uel gignunt fœtus debiles, & ualitudinarios, & forsitan plures fœminas quàm masculos. Testiculi & renes humidi plurimum sperma & fluidum, sed sicci modicum & spissum gignunt. Qui habent testiculos & renes calidos & siccos, sunt ualde ueneri, & amoribus dediti, sed parum coire possunt: & post, ubi coitum & uoluptatem expleuerunt, oderunt & pœnitent. Sed quia sunt in libidinem proni, frequenter tetigine æstuāt, & in pollutionem, quam paulo ante oderunt, incidunt: citissime pubescunt, & gignunt sperma spissum, & forsitan plures masculos quàm fœminas. Qui habēt renes testiculosq; calidos & humidos, sunt maxime ueneri, & quia semper libidine æstuant, quàm facile & frequenter in amorib. implicātur: ijs minus quàm alijs coitus nocet, licet sæpissime coeāt, & plurimum sperma emittant, sunt ualde fœcundi, & facile generant: & non solum de masculis, sed de fœminis intelligitur, quæ habent etiam omnes testiculos intus. Genitalia frigida & humida serius pubescunt, raro coeunt, & raro concipiunt, à frequenti coitu ualde læduntur, pudicitiam facile seruant, gignunt sperma tenue, aquosum, debiles fœtus, & plures fœminas. Qui habent genitalia frigida & sicca, mittunt modicum sperma & spissum, sunt magis steriles, & facile seruant castitatem. Masturbatio autem facit pecten & femora magis pilosa, & citius hirsuta, & concupiscentiam coitus magis accendit. Est autem sperma pars sanguinis melioris, qui in substantiam nutriti conuertit, ubi ergo huiusmodi sanguis superat, emissio spermatis minus nocet. Sed si ex coitu diuertitur, & subtrahitur membri nutrimentum, corpus ægre nutritur & debilitatur. Sperma igitur ab omnibus corporis partibus decidit, & maxime ex medullis & cerebro. Stomachus nisi fuerit sanæ complexionis totum corpus patitur. Nam cibi male digesti gignūt crudum & indigestum sanguinem, & ægre nutriunt: licet alia membra, ubi male se habent, faciant corpus ægrum, tamen non nocent operationibus omnibus naturalibus, sicut stomachus æger, & propter hoc stomachus infirmus dicitur mater omniū ægritudinum. Stomachus ergo temperatus quod appetit, facile digerit, & transmittit ad epar liquorem album, quem chilum appellant, bene digestum: & minus læditur ab his quæ solent stomachis obesse. Stomachus frigidus parū appetit, & ægre digerit, præcipue cibos duriores & frigidos, generat uentositatem, ructus acetosos, plurimum phlegma, & dolores. Stomachus calidus facile digerit, & indiget ampliori uel frequentiori & frigidiori cibo: nam calidos & tenues adurit, non ructat, nec à frigidis patitur. Stomachus siccus

fatis

fatis appetit & magis sitit, non generat fluidas humiditates, neq; patitur excrementis nauseam, quemadmodum stomachus humidus, qui parum appetit, & minus sitit, & humiditatem ex ore in somnis fluentem frequenter emittit. Stomachus calidus & humidus recte digerit, frequenter expuit, quandoq; nauseam patitur, & facile uomit. Stomachus calidus & siccus magis appetit, & multo plus semper sitit, & citius digerit quam alij: læditur à cibis calidis, & choleram gignit. Stomachus frigidus & siccus generat humorem melancholicum, uentositates, ructus, & sæpe doloribus torquetur. Stomachus frigidus & humidus est omnium pessimus, & mater ferè ægritudinum omnium, & phlegmatis lacunar: nam cibi in eo ægre coquantur, sed semidigesti magna ex parte in aquosam humiditatem & phlegma cōuertuntur, & generant uentositatem, ructus acetosos, nauseam, uomitum, & perpetuos dolores: & sanguis qui ex eis generatur est crudus, & præbet malum corpori nutrimentū, inducit oppilationes, ægritudines frigidas & longas. Cistis fellis cōuertit partes sanguinis calidiores & sicciore in cholera. Vbi autem cistis fellis est temperata, gignit choleram naturalem, mitem, & utilem ad cōcomitandum spiritum & sanguinē, ad nutrienda membra cholericæ, ad adiuuandam uirtutem expulsuam, & ad excitandos sensus & intellectum: sed frigida facit spiritum lentum, sanguinem crassum, expulsuam debilem, & sensus hebetes. Cistis humida facit humores fluidos, & hominem leuem & mitem: sed sicca facit sanguinem parum fluidum, & hominem constantem, & uenas duras. Cistis calida facit choleram acutam, & homines audaces. Cistis frigida & humida facit spiritum tardum, obtusum, sanguinem crassum, crudum, expulsuam debilem, & lassam, sensus hebetes, intellectum ignauum, & hominem pauidū & uilem. Cistis frigida & sicca facit choleram pigram & duram, homines pauidos, insulos, & obstinatos in suis opinionib. Cistis calida & humida facit choleram acutam & sensus perspicaces, expulsuam ualidam, & homines qui citò irascuntur, & facile placantur. Sed cistis calida & sicca facit spiritum, sanguinē, & ægritudines acutas, cholericas, furiosas, multa apostemata, expulsuam fortem, homines superbos, audaces, iracundos, & quandoq; furiosos. Splen generat humorem melancholicum: qui si fuerit temperatæ complexionis, procreat melancholiam naturalem in mediocri quantitate, & conuenienti qualitate, sanam & utilem ad inspissandum sanguinem, ad ossa nutrienda, ad fortitudinem animi, ad suspicanda pericula, ad meditandum, & memoriam cōseruandam. Splen calidus facit sanguinem acutum, & hominem intrepidum, & subiti ingenij. Splen humidus facit sanguinem lubricum, & memoriam labilem, & hominem leuem. Splen siccus facit sanguinem duriorē uel spissum, memoriam & retentiū firmam, & hominem constantem. Splen frigidus non potest digerere & corrigere fecem sanguinis, ex qua generatur melancholia, quapropter sanguis remanet magis turbidus, crassus, & fœculētus, &

facit hominem timidum & mœstum. Splen calidus & humidus generat melancholiam sanguineam, acutam, & lubricam, & facit hominem inconstantem, placabilem, hilarem, qui nō considerat pericula, & qui est docilis, sed obliuiofus. Splen calidus & siccus generat melancholiam ex cholera adusta, & facit sanguinem acutum & malum, & hominem subitū, iracundū & gracilem. Splen frigidus & humidus gignit melancholiam phlegmaticā, indigestam & uiscosam, quæ frequenter oppilationes facit, & hominem timidū, mœstū, suspiciosum, uilem, ingenio obtusum & ignauum. Splen frigidus & siccus supra naturalem cōplexionem, facit sanguinem terrestrem, spissum, fuscū, & generat grauem & difficilem melancholiam: facit hominem ualde suspectū & pavidū, cogitabundū, memorem, obstinatū, qui odio, inuidia, uel raro amore perpetuo afficitur. Calidiora autē corporis membra sunt cor, cistis fellis, epar, pulmo, caro musculi & cutis: frigidior est stomachus, cerebrū, nuca, medullæ, nerui, splen, ossa, cartilagine, ligamēta, chordæ, panniculi, adeps, pinguedo, renes, testiculi, & cutis. Renes quidem & membra genitalia sunt frigida, quia eorū causæ quibus subijciunt, scilicet Venus & Scorpius, sunt fœminine & frigidae. Membra humidiora sunt stomachus, epar, cerebrū, nuca, medullæ, renes, testiculi, māmillæ, pinguedo, adeps, & reliqua. Sicciora in actu sunt ossa, sed in potentia est splen, cistis fellis, cartilago, ligamēta, chordæ, panniculi, arteriæ, uenæ, nerui motiui & sensitiui, cor, & reliqua. Sed inter humores calidior est spiritus, cholera, & sanguis: frigidius est phlegma, melācholia, & sperma: sed melācholia est siccior quàm cholera, sicut elementū terræ est siccius igne: humidius est phlegma, sanguis, sperma, & lac. Ex his igit cōplexio totius corporis colligitur, & potissimū ex illis septem membris principalibus ex quibus emanant uirtutes & potentie animæ, & generantur humores quæ nutriunt & regunt seipsa & alia membra. Quippe alij medicinæ autores in ijs quatuor duntaxat, scilicet corde, cerebro, epate, & genitalibus, omnem cōplexionis uim posuerunt. Sed nos stomachum, cistim fellis, & splenē addidimus, quæ ab alijs & maxime à Galeno prætermissa fuisse miror, quandoquidem hæc septem membra, septem planetis assimilantur, quibus procreantur: & sicut septem planetæ ob diuinam prouidentiam motu & lumine regunt hæc inferiora, ita septem membra prædicta alijs eiusdem corporis dominantur. Verum sicut Saturnus & Mars sunt infortunati & mali planetæ: ita stomachus uel phlegma, cistis fellis, uel cholera solent esse causa ægritudinum. Splen autē uel melācholia phlegmatica uel cholericæ est grauis & perniciofa, sicut Mercurius est malus, Saturno uel Marti cōiunctus, & cū alijs est prosper & bonus, sicut melācholia quæ non est cruda neq; adusta. Proprietates autem prædictorum membrorum & stellarum in his uersibus sumus complexi:

Cor uiuit, cerebrum sapit, at fel commouit iram:

Splenq; facit mœstos, cogit amare iecur.

Digerit

Digerit atq; facit sanos uel stomachus ægros:

Luxuriam & fœtum membra pudenda creant.

Sol & cor dat uitam, Mars, fel, concitat iram.

Ingenium cerebrum, luna sapiq; facit:

Splenq; bilem gignit, mœstis Mercurius atram:

Sanguis amat, gratos, stella louisq; facit.

Et Saturnus edax mala gignit stomachus æger:

Membra pudenda creant, luxuriamq; Venus.

Corpus nempe nostrū cœlo & mundo, sicut effectus causæ, assimilatur, & idcirco homo, paruus mūdus appellatur. Nā sicut stomachus recipit & cōcoquit primum nutrimenta, sic Saturnus est altior planetis, & aduersatur soli & lunæ: sicut cerebrū à uaporibus stomachi, & cor à phlegmate patitur. Proximus Saturno est Iupiter, sicut epar stomacho: nam liquor albus, qui fluit à stomacho, post digestionem ciborū, efficitur in epate sanguis: & sicut stella louis est benigna, & iacet inter duos malos planetas, & opponitur Mercurio: sic sanguis est benignus, & potest à cholera & à phlegmate infici, & in suis qualitatibus prorsus opponitur humori melancholico, atq; splen à sinistra, & epar à dextra seponitur. Inde succedit Mars, qui est inter Iouē & solem cōstitutus, & opponitur Veneri: sicut cholera generatur post sanguinē quē acuit, & accendit animos: & sicut odium & ira opponitur amori, turpesq; amores plerūq; pulsant infamia, & semper malum exitū habent. Sol iacet inter Venerē & Martē: nā ex sanguine post sequestrationem phlegmatis & cholerae, generatur spiritus in corde, & cor odio uel amore semper afficitur, & uersatur inter spem & timorem, gaudiū & dolorē, bonum & malū. Rursus, sol significat dominos & reges, & propterea crudelitatis uel libidinis frequenter plectuntur infamia. Mercurius autē parū recedit à sole, sed semper ipsum cōcomitat: sicut cor à sollicitis curis semper urgetur. Venus est inter solē & Mercuriū locata, quēadmodū amor sequitur res pulchras, & semper curis sollicitatur. Sed Mercurius positus est inter Venerē & lunam, sicut curæ res sequuntur amatas, & præcedunt res agendas. Rursus Mercurius bonis planetis illustratus, bonus est: malis uero, malus: ita melancholia bonis humoribus genita, bonā ualeitudinē, longā uitā, ingeniū, & sapientiā præstat. Sed melancholia phlegmatica uel adusta aduersa omnia creat. Luna autē est contigua orbi Mercurij, quē significat cerebrum sensus & uires. Sed intellectus & spiritus, quē significat Mercurius, nō discurrit, nisi per ea quæ cadunt sub sensibus, & ingeniū adiuuat uires. Itē oculi in corpore sunt sicut sol & luna in mūdo. Amplius, caro est sicut terra, ossa sicut lapides, humores sicut aqua, uessica sicut lacus, uenę ut fluij & riui, eminentię corporis ut mōtes, fluxus uentris ut procellę aquarū, anhelitus sicut aër, & uentositates corporis ut uenti, sternutatio & terremotus, spiritus sicut ignis, & pili ut arbores. Quin etiā ex septem membris nobilioribus, fluunt spiritus & uirtutes animę, quæ regunt alia corpo-

ris membra, sicut influxus cœlestes hæc inferiora: & deus in mundo est, sicut anima in corpore, quæ liberū arbitrium habet. Et homo in rebus agendis deberet imitari intrinsecas animæ suæ potentias, quæ nihil præter rectū & iustū cupiūt aut faciunt: primū enim optima natura ea tantūmodo appetit quibus indiget, & salubria in parca quantitate eam sanā conseruant: quodlibet enim membrū pro nutrimento nō attrahit, nisi quod sibi cōuenit, sicut caro quæ nō admittit nisi sanguinem temperatū, ossa melācholicū. Epar gignit sanguinē, splen melancholiā, uessica recipit urinā, & sic de alijs. Item expulsua transmittit humores & excrementa ad debita loca, secundū necessitatis exigentiā, & unumquodq; membrū & quælibet potentia tantūmodo fungit officio suo, & quando opus est natura respuit excrementa, nocuis resistit, & cōtra morbū totis uiribus nititur. Utinam ergo homines has naturales animæ uirtutes obseruarent & imitarent, profecto bene beateq; uiueret. Sunt autē potentiæ animæ, appetitus & motus animi in homine, sicut ordines artificū, & cōditiones hominū in ciuitatibus, quarum domini & rectores bonis fauent, & malos plectunt & corrigunt. Quanto igit diligentius & studiosius quisq; seipsum recte regere & gubernare deberet: quando quidē res sua agat, & ad similitudinem ciuitatis & totius mundi factus sit. Quādo ergo mali appetitus insurgunt, impulsus animorū & furores accensi, eos quā primū cōprimit sapiēs & sub iugo rationis domat nihil pœnitendū appetit, & reddit unicuiq; quod suū est: aduersa æquo animo tollerat, & temperatus, deniq; minime exit quatuor primarū uirtutum, & bene beateq; uiuendi terminos, quos humanæ leges & diuina instituta æquissime fanciuerūt. Exijs etiā colligi potest, quod sicut anima habet intrinsecas potētias & uirtutes, quæ pro cōseruatione corporis naturaliter agunt: & sicut anima liberum habet arbitrium in rebus extrinsecis, quæ ad libitum uoluntatis facere potest, sic etiam deus quandolibet potentia absoluta bonis & malis hominibus iustissima merita retribuit. Sed uirtute dei ordinaria, sydera regunt hæc inferiora. Et quamuis fuerimus longius digressi, tamen iucunda lectio nos citò reduxit, uel maxima hæc addere libuit, quoniam mores etiam immutant aliqua ex parte complexionem: atq; malis moribus ut remedia adhibere sciamus, & nosmetipsos cognoscamus.

De humoribus.

NX nutrimentis quæ in stomacho digerunt, generat liquor albus, crassus, quem chilū uocant, cuius partes magis crudæ, siue fuerint crassæ, siue aquosæ dicunt phlegma, quod partim remanet in stomacho, & partim fluit cū chilo. Feces uero nutrimentorū sequestrant à chilo, et in stercora conuersæ egerunt. Sed chilus per uenas meseraicas fluit in amplā epatis uenā, quæ dicitur porta: inde per innumerabiles & angustissimas uenas diffunditur in totū epar: & sic ibi cōcoquit, rubescit, & conuertit in sanguinē: ab eoq; secluditur aquositas quæ in urinā conuersa penetrat in uessicā incredibili

bili admiratione, quandoquidē unde intrat non possit exire, sed per collū uel sicæ mingitur. Cistis uero fellis digerit partes sanguinis leues, acutas, amaras, & ualde rubeas, & in choleram cōuertit, quæ est humor calidus & siccus, & generatur ex cibis calidis & siccis, dulcibus, amaris, falsis, & acutis, uel à superati calore, & laborioso exercitio: cistisq; fellis ad se trahit partes magis cholericas, acutiores, magis amaras & fuluas, & transmittit eas in intestina & fluo colore tingit stercus & urinam, expulsionemq; adiuuat: sed mitior cholera assimilatur sanguini, quem acuit & cōcomitatur, ut facilius penetrēt, & simul nutrit pulmonem & membra cholericā. Itidem facit splen, cōuertit enim partes sanguinis terrestres & fecem in melancholiā, quæ est frigida & sicca, acra, fusca, & quasi turbida, & procreat ex cibis siccis & frigidis, duris & difficilis digestionis, aut à uehementi frigore, & ardenti calore: & splen ad se nutriendum attrahit sanguinem magis melancholicum, durum, & fuscum. Melancholia uero magis digesta & melior inspissat sanguinem, ne sit nimis lubricus, & nutrit ossa, & pars optima facit ingenium & memoriam. Phlegma est frigidum & humidum, dulce, & nullum membrum propriam habet uirtutem generandi ipsum, sed per accidens priuationis digestionem creat, & maxime in stomacho, qui dicitur lacunar phlegmatis, & partim in epate: nam sanguis ægre coctus phlegmaticus nuncupatur, & in uenis magis digeritur: & cerebrum membraq; phlegmatica ipsum pro nutrimento sortitū excipiunt, & ubi deficit sanguis, nutrit etiam alia membra. Phlegma dulce, quod non est nimis crudum neq; uiscosum, sed mediocre inter aquosum & crassum, & rore humectat membra ob laboriosum motū arentia. Generatur aut phlegma ex cibis frigidis & humidis, uiscosis, & duræ digestionis, & maxime à frigido stomacho, & debili digestiua. Sanguis autem non exit naturaliter uenas, nisi quando conuertitur in substantiā nutriti: sed alij humores, maxime mali, quandoq; exeunt, & partim generantur extra uenas. Præterea quatuor humores in uenis partim sunt mixti & partim separati: nam cholera leuior, calidior supernatat, & mitior miscetur sanguine, proximus cholere est sanguis, sicut aer sub igne. Phlegma autem dulce mediocriter miscetur sanguine, sed crudum uiscosum est sub eo, sicut aqua sub aere: at melancholia, quāto magis est dura et grauis terrestri, tanto magis subiacet separata. Omnino aut sanguis in maxima quantitatis proportione excedit alios humores, & est calidus & humidus, rubeus, clarus, syncerus, adprime digestus, dulcis & bonus: qui postquam digerit in epate unā cum alijs humoribus, qui secum miscentur ingreditur magnam uenam quæ conuexum epatis ascendit, deinde in plures uenas & uenarum ramos per totum corpus diffunditur, & continue melius digeritur. Excrementa autem uapores & sanguinis sordes partim insensibiliter per angustissima pororū foramina, partim per sudorem excutiunt. Sed post ubi ad extremas uenas tenuissimas peruenit sanguis, conglutinatur, & in carnem conuertitur, corpusq; re-

Receptaculum
fellis.

stauratur & alicur, membraq; madent rore sanguinis qui nutriuit, & humiditate radicali, quam à primordijs generationis contraxere. At sperma generatur ex sanguine superantibono & sane digesto, qualis est is qui in substantiam nutriti conuertitur: nam quando huiusmodi sanguis exuberat, generatur plurimum sperma à renibus & testiculis, secus diminuitur: natura enim potius se nutrire & conseruare, quàm luxuriando consumere, auet & nititur. Ideo famelici minus coire possunt, & qui supra uires conantur, extenuantur, uel debilitantur. Sed prius postquam sanguis digestus est in epate, cor ad se nutriendum attrahit sanguinem syncerum sane digestum, & eligit ex quatuor humoribus, secundum eorum proportionem, partes magis digestas & meliores, & ex eis generat spiritum, qui est humor tenuissimus, clarus, & omnium optimus, & continetur in arterijs, per quas saliens sub uenis equidistantes discurrit, & à corde recipit uirtutem uitalem, qua homo uiuit, & uitæ contrarijs resistit: & quando uenit ad epar, acquirit uirtutes naturales, gustum, digestiuam, distributiua, attractiuam, expulsiuam, & alias. Et spiritus qui ad cerebrum ascendit, efficitur animalis, & habet uim sentiendi & mouendi: & qui per uentriculos cerebri discurrit, facit ingenium: huiusmodi autem spiritus nisi sit temperatus, semper declinat ad illum humorem, qui prædominatur in corpore. Spiritus ergo sanguineus temperatus, ut paulo ante diximus, præstat animi & corporis fortitudinem, integram sanitatem, probitatem, ingenuos mores, & excellentes uirtutes. Spiritus phlegmaticus facit hominem uilem, debilem, infirmum, inertem, sensibus obtusum, & ingenio hebetem. Sed qui habent spiritum cholericum sunt impatientes, iracundi, leues, sensibus acuti, & ingenio prompti, spiritus melancholicus facit hominem timidum, mæstum, memorem, & ingenium profundum. Itaque genera humorum naturalium sunt tantum quatuor, sed possunt permisceri, putrescere, corrumpi, & in alterationes innumerabiles transmutari: ex quorum uarietate diuersa genera morborum emergunt. Phlegma quidem tenue, aqueum, & glutinosum malum est: sed aqueum quod cholerae miscetur dicitur salsum: glutinosum uero quanto uiscosius tanto grauius & deterius est, præsertim phlegma uitreum quod simile est uitro liquefacto, quale in frigidissimis senibus solet procreari. Sed phlegma gypseum, à quo tenues partes sunt resolutæ, tenax est & album, sicut gypsum: & quandoque oritur in uacuis foraminibus & iuncturis. Cholera quidem flaua cum pauco phlegmate aquoso, sed uitellina similis ouorum uitellis, crocea cum phlegmate uiscoso solent plerunque misceri. Rursum cholera fit uiridis ex nimio frigore, uel ex indigestione, sicut apparet sæpe in infantibus. Sed quando ex ardenti calore efficitur uiridis uel rubiginosa est mortalis. Melancholia, quæ non est naturalis, quandoque ex nimio frigore, sed plerunque ex adustione aliquorum quatuor humorum generatur: & licet utraque sit frigida & sicca, quæ tamen

est

est cinis est siccior, præcipue cholericæ, & cruda phlegmatica est frigidior. Itaque reperitur melancholia mala & corrupta, sanguinea, cholericæ, phlegmatica, & melancholica. Sanguis etiam quandoque uitiatur & putret, & fit acetosus, falsus, & amarus; plerunque tamen putridus statim in choleram, & quandoque in melancholiam, conuertitur. Item ociosa quies phlegma, sed laboriosa exercitia choleram augment. Ad summum cuiusque generis humor ad hæc quatuor reducuntur. Consequenter autem prosequemur de pulsu, quoniam à spiritu causatur, postea dicemus de Vrina, quæ est aquositas humorum.

De pulsu.

Pulsus est motus salientium arteriarum, quæ à spiritu feruenti cutim propinquam uersus facilius subleuantur, quàm aliorum, propter carnem & ossa adiacentia. Spiritus autem continue feruet in arterijs, ut digestiua & aliæ uirtutes naturales possint exercere operationes suas: & resoluit uapores: & quantum spiritus gignitur ex nutrimentis, tantundem resoluitur. Calor uero spiritus uirtute animæ generatur in corde: & propterea præsci philosophi, sicut Democritus, crediderunt animam esse igneam. Et cor maxime feruet ad dirigendos spiritus synceros, & ad excutiendos fumosos uapores, quos nisi per anhelitum expelleret, & continue ab aëre attracto refrigereretur, in breui suffocaretur. Itaque necesse est ut cor continue ferueat & respiret: unde anhelitus, quem autores linguæ latinæ spiritum uocant, est similis pulsui: sed hic uelocitate & frequentia recuperat illius magnitudinem: nam uix anhelitus sunt ualde ampliores arterijs pulsum: præterea arteriæ etiam, ut dixi, trahunt originem à corde, quæ in diuersas corporis partes æquidistanter protenduntur sub uenis quietis, quæ oriuntur ab epate. Illa autem quæ ad brachium sinistrum porrigitur, propter rectitudinem & propinquitatem cordis, & propter honestatem, melius tangitur ad pulsum cognoscendum prope rasetam manus, quæ cubito parumper reflexo supra uentrem quiescat: nam si brachium crura uersus extenderetur, pulsus fieret magis latus, breuis, & minus eleuatus. Si uero manus retro uel supina flecteretur, pulsus cresceret in altitudine & longitudine: si sursum suis uiribus nixa eleuaretur, magis laboraret & fieret pulsus uelocior & frequentior. Pulsus autem habet duos motus & totidem quietes propter fluxum & refluxum, & feruentem ebullitionem spirituum. Eleuationem quidem siue ampliationem arteriarum Græci diastolen, & sistolen uocant depressiorem, quam plerique quietem esse crediderunt, quoniam uix ad tactum percipitur: sed falso, quia tantundem est eleuatio & depressio, uel saltem successiue se inuicem recompensantur, & quod demitur ex uno cum alio

recuperatur: sicut patet de anhelitu, cuius aëris attractiones & expulsioniones semper ferè adæquantur. Sed uerè quietes sunt proprie inter motus contrarios, hoc est inter diastolen & systolen, quæ quidem multo minus quàm systoles percipiuntur. Colligitur autem totius pulsus substantia nouem modis genere distinctis: primum quidem, quod maxime medici exquirunt, continet species fortitudinis & debilitatis uirtutis: nam pulsus fortis resistit tactui, ob uim animæ, fortitudinem uirtutis & caloris naturalis: & pulsus debilis facile cedit tactui, propter debilitatem caloris naturalis. Quanto igitur calor naturalis est maior, tanto pulsus est fortior, & magis resistit tactui, præcipue si arteriæ sunt duræ: contra, quanto minor est, tanto debilior & facilius cedit tactui, maxime quando arteriæ sunt molles. Faciunt ferè pulsus fortiorem, complexio temperata, iuuentus, sana ualetudo, boni cibi in quantitate conuenientes, calor suauis, labores & exercitia temperata, & quicquid denique suauiter excitat calorem naturalem: sed calores intollerabiles, laboriosa exercitia, febres, & similia licet faciant pulsus maiorem, tamen debilitant: similiter ira, tædia animi, uigiliæ, frigus, ægri tudines, euacuationes corporis, macies, mali humores, qui fluunt ad cor & ad membra neruosa dolentia, & quicquid denique ualde resoluit, debilitat. Alterum genus considerat magnitudinem & paruitatem: pulsus sanè magnus est longus, latus, & profundus, qui circumcirca ampliatur. Sed paruus est secundum easdem dimensiones & circumcirca diminutus, breuis, arctus: & tenuis pulsus quidem rotundus est, breuis, latus, & profundus. Sed teres est longus, arctus, & tenuis. Pulsus superficialis est longus, latus, & tenuis. At summersus est longus arctus & profundus. Coartatus uero breuis, arctus, & profundus. Pulsus autem fit magnus, propter urgentem necessitatem: & necessitas propter calorem, laborem, uel motum, sine multa debilitate: & quicquid denique irritat & inflamat calorem naturalem, ante debilitatem, ut diximus, facit pulsus magnum: præcipue si arteriæ sunt amplæ & molles. Econtra pulsus minuitur propter frigiditatem complexionis, & ociosam quietem, resolutionem & diminutionem caloris naturalis, præcipue si arteriæ sunt paruæ & duræ. Pulsus fit rotundus propter multitudinem & crassitiem sanguinis & spiritus: sed pulsus qui est durus & fortis, facit pulsus teretem. Pulsus autem submersus & coartatus fit propter reditum spirituum ad centrum, sicut in somnis, & in principio ægri tudinum humoralium: nam in principio paroxysmorum febrium, quando humores ad putredinem mouentur, natura stupet, & spiritus fugiunt in arcem, & faciunt pulsus primo coartatum, postea submersum, deinde magnū propter calorem. Pulsus uero fit superficialis propter debilitatem & duriciem membrorum adiacentium, sicut in sensibus. Sub tertio genere ponunt durities & mollities arteriarum, quæ fiunt duræ propter siccitatem, & molles propter humiditatem corporis, uel ægri tudinis: idem tamen pulsus potest esse durus propter

propter siccitatem, & debilis, si facile cedit tactui, propter debilitatem caloris naturalis & uirtutis: fiunt etiã durę arterię propter extensionem, sicut in crisi quando extendunt propter expulsionem materiae. Sed molles arterias faciunt humectãtia, sicut cibus & potus, otiosa & diuturna quies, somnus, balnea, hydropisis, & cõplexio humida. Quartũ genus sumitur ex uelocitate & tarditate, quę in pulsu attenduntur penes motũ: nam pulsus uelox in breui, & tardus in longo tempore eleuat, pariter & deprimiẽ. Fit aut uelox propter auctã necessitatem, fortitudinẽ uirtutis, & mollitiem arteriarũ: frigiditas uero, debilitas uirtutis, & durities arteriarũ, faciunt pulsum tardum. Pulsus igitur si perseuerat uelox, arguit fortitudinẽ uirtutis: si aut parum durat, significat necessitatem auctã propter calorẽ, laborem, & naturę aduersantia, sicut in crisi: omnino uelocitas cõstante uirtute crescit & decrescit, unã cũ motu, labore, uel alia necessitate. Sed deficiente uirtute & crescẽte necessitate fit pulsus tardus, paruus, & spissus. Similiter pulsus magnus, si unã cũ necessitate perseuerat, significat fortitudinem uirtutis, secus debilitatẽ, mollitiesq; arteriarũ magnitudinẽ, ut dixi, & durities auget paruitatẽ: pulsusq; fortis minor est cũ duritie, quã sine necessitate & urgẽte necessitate pulsus fortis & durus fit uelox & paruus, uelocitasq; magnitudinis decrementũ recompensat, sed durities, debilitas, & necessitas auctã facit pulsum ualde paruũ & densum. Densitas enim siue frequentia & raritas quę sub quinto genere pulsuũ continent, attendunt penes quietes, diastoles, & sistoles, interiacentes quę à depressione siue sistole nõ facile discernuntur. Facit aut pulsum frequentẽ & densum necessitas, & priuatio necessitatis rarũ. Intelligo sanẽ per necessitatẽ calorem ad motũ, uel maxime auctũ laborem, dolores, ægritudines, iram uel aliam ob causam: necessitas igitur cum fortitudine uirtutis, ut diximus, facit pulsum uelocem, frequentem, & magnum: sed cum debilitate & duritie densum, tardum, & paruum. Durities quidem auget frequentia, & minuit magnitudinẽ: sed mollities facit pulsum maiorem & rariorem: uelocitas aut & frequentia se inuicem incomitantur, nisi in debilitate uirtutis, in qua urgente necessitate, frequentia crescit, & uelocitas retardat: pulsus ergo spissus, paruus & mollis est, debilis sicut uermicularis, & densissimus est formicalis, similis formicis, cuius diastoles in superficie, tanquã minimi & creberrimi puncti uix percipiunt: & significat maximã necessitatem, ultimam debilitatem, & mortem propinquam: & quamuis pulsus ratione frequentia & spissitudinis sit sub hoc genere, tamen ratione diuersitatis sub octauo continetur. Sextum genus complectitur plenitudinem & uacuitatem: sunt enim arteriae pleniores propter repletionem & abundantiam spiritus & sanguinis, quibus phebotomia quanto citius tanto melius cõfert: sed uacuae significant modicum spiritum & debilitatem, & indigent repletionem & restaurationem. Sub septimo genere locatur qualitas & quantitas caloris arteriarum & carnis, ex quibus aliququaliter coniecturatur qualitas

malorum humorū & egritudinis. Octauū genus cōprehendit æqualitatē & inæqualitatem pulsuū, & eorū diuersitatem, siue plures pulsus inuicem diuersi siue partes eiusdem inter se cōparent. Est autem pulsus æqualis quando est similis in magnitudine uel paruitate, fortitudine uel debilitate, uelocitate, frequentia uel plenitudine. Sed diuersus, quando aliquo modo differt. Item pulsus diuersus duplex est, uniformis & diformis: pulsus quidem uniformiter diuersus est, quando in aliquo prædictorū generum uniformiter crescit uel decrescit, ita quod quanto secunda diastole est maior uel minor prima, tantundē tertia maior uel minor secunda: & sic procedat usq; in finem uel ad certū terminum, à quo similiter declinet, uel statim principiū repetat, & pristinum ordinem tanquā per circulum seruet: talem autē cōsonantiā & proportiones excessuum in pulsibus scire oportet, sicut in uocibus musica metiri & cognoscere docet. Et potest dici pulsus uniformiter diuersus, quando quæq; tertia, quarta, uel sexta diastole intersecta cadit & subterfugit, aut duplicata redit, uel aliquo modo similiter uariatur, ceteris paribus. At pulsus diformiter diuersus in duas species sequestrat: aut diastole & sistole utraq; sunt alijs absq; proportionis ordine inæquales: aut in eodem pulsu diuersitas accidit, quæ tribus iterum modis uariatur, quandoq; enim arteria inæqualiter salit sub indice anulari, uel medio digito, & quandoq; arteria circumcirca secundū sex differentias positionum inæqualiter dilatatur sub eodem digito, & interdum partes eiusdē eleuationis uel depressionis sunt inter se inæquales: ut puta prima medietas est uelocior altera, uel ecōuerso. Pulsusq; diformiter diuersus potest secundū omnes suas species in infinitū uariari: sed qui sepius accidere solent magis sensibiles duntaxat explicabimus: sicut pulsus satyriasis, qui ualde diuersus est & incerto ordine uagat: nam modo huc modo illuc intempestiue altius salit, & ex abrupto diutius quiescit: sicut hœdus qui saltando discurrit, sic pulsus modo uelox & magnus, modo lētus, paruus, durus, uel tremulus mouet. Huius fermē diuersitatis causa cum fortitudine uirtutis, est grauis repletio ciborum, sanguinis uel aliorum humorū: cum debilitate uero significat crism: & tanto diuersitas maior est, quanto humores sunt magis uiscoli & crassi, uel prope cor cōstituti, qui impediūt spiritum: & ob easdem causas diuersitas diutius durat, ut accidit in paroxysmis febrium humoralium. Similesq; causæ maiores & grauiore faciant tremorem cordis, & pulsum tremulum. Sed diuersitas pulsus propter repletionē ciborū uel timorem citò recedit, & facilius propter ebrietatem sedatur. Bis pulsans est pulsus, qui in eodem tempore hinc inde secundū latitudinem arteriæ bis pulsare uidet, aut spiritus propter magnā necessitatem uel fortitudinē uirtutis ualde feruet, & tractim ebullitionis globos unū super alium extollit: spiritus enim tractim impulsus salit ob duriciem arteriæ, quæ nō facile dilatat. Pulsus undosus, cuius spiritus p arterias, sicut undæ super equo currūt, inæquales, plerūq; significat capitis & quādoq; uentris dolorē: si idē

plenus

plenus est arguit abundantiam sanguinis uel crassi humoris, si uelox urgentem necessitatem, doloris uehementiam uel fortitudinem uirtutis, si lentus uel uacuuus, debilitatem significat, & raro a capitis dolore uel plenitudinis grauedine absoluitur. Pulsus similis caudae muris, uniformiter crescit uel decrescit, sicut in declinatione paroxysmi uel principio febris, hoc est, sicut uirtus uel necessitas aequaliter augetur, uel successiue diminuitur. Pulsus spasmosus habet arterias contractas, quae propter imbibitam materiam, uel maximam repletionem stomachi & praecordijs grauem tenduntur, & tractim mouentur, sicut nerui in spasmo. Pulsus ferrinus est similis ferre, qui alternis uicibus modo durus, modo lenis est; & significat apostema pectoris & membri neruosi communicantis cum arterijs: ad apostemata autem propter debilitatem loci & dolorem undique confluant mali humores, qui partim sunt uiscosi & crudi, & partim putridi, digesti, ex quorum diuersitate arteriae alternis uicibus sunt molliores & duriores; accedit, quod qualitates & uapores malorum humorum miscentur etiam cum spiritu, quorum causa, uel propter spiritum formidantem dolorem, arteriae tenduntur & relaxantur, & faciunt pulsum ferrinum. Pulsus interseptus est, ubi aliqua diastole subterfugit, & non percipitur propter malum humorem cordi molestum, ad cor guttatim fluentem. Pulsus cadens accidit propter syncopim, aut trepidum & improuissimum terrorem, quando spiritus propter timorem uel cor a malis humoribus oppressum, territus refugit in centrum & arcem, postea excusso timore uel humore spiritus per corpus dilatatur, & pulsus reddit. Pulsus similis chordis & funibus tortus, fit quando spiritus propter grossitiam humoris secum mixti, & propria debilitatem non libere sed circumflexus decurrit. Tremuli pulsus causa est maximus timor, aut plurima repletio stomachi, & materia cordi molesta, aut uehemens necessitas, quae subito resoluit spiritum, & facit arterias aliquantulum duras. Pulsus uermicularis, qui, sicut minimi uermes, parum & lente mouetur, malus est & minor, & deterior est formicalis similis formicis, debilis, spissus, & minimus, ad quem ubi deuentum, actum est. Alij autem pulsus diuersi ad aliquam praedictarum specierum possunt reduci. Praeterea quidam addunt nonum genus, quod ponderat bonitatem & malitiam pulsuum. Sed superuacuum uidetur, quoniam bonitas uel malitia pulsuum est ratione fortitudinis uel debilitatis, magnitudinis uel paruitatis, uelocitatis uel tarditatis, aut sub alio praedictorum generum continetur. Sed forte hoc nonum genus ponit differentiam inter pulsus puerorum, iuuenum, & senum: nam licet pulsus frequens sit simpliciter malus, & sub quinto genere continetur, tamen quia est naturalis & bonus pueris, ideo dicitur pulsus boni ponderis, & sub hoc nono genere locatur: pulsus ergo boni uel mali ponderis, non differt nisi ratione ab alijs generibus. nam idem pulsus proprio & consueto alicui etati comparatus est sub hoc genere, & comparatus pulsui temperato est sub alijs generibus. Pulsus autem puerorum lenis est, propter abundantem humiditatem, & debilis propter impotentiam uirtutis; sed frequens ob urgentem

necessitatem caloris euentādi & resoluendi fumosos uapores, qui propter eorum ingluuiem continue gignuntur: & quamuis pulsus eorum sit paruus respectu uirorum, tamen magnus est ratione corporis. Pulsus iuuenum maiores & uelociores sunt circa uigesimalium quintum annum, sed fortiores & magis lenti & rari circa quadragesimum. Pulsus senum sunt parui, duri, lenti, & rari, propter frigidam & siccam complexionem, debilitatem uirtutis, & priuationem necessitatis. Sed decrepiti habent pulsum mollem propter humiditatem indigestorum humorum, & ubertatem catarrhorum. Amplius, pulsus uirorum sunt longe maiores & fortiores mulierū, propter fortiorem uirtutem, & maiorem necessitatem, quæ auget pulsum uirorum tantum in magnitudine, & non in frequentia neque uelocitate: sed in mulieribus contrarium accidit, ob molles arterias & magis angustas & profundas à carne obfessas. Carnosi enim & obesi habent arterias magis profundas, & pulsum minorem & frequentiore macilentis. Præterea quisque ex innata complexione habet proprium pulsum sibi naturalem: pulsus igitur ægri comparāndus est pristino eiusdem sani, uel saltem pulsui proprio illi ætati: & quanto magis distat, tanto magis laborat. Calor autem, ut sepe diximus, sine debilitate facit pulsum magnum, & calor naturalis quanto maior est, tanto fortiorem. Sed accidentalis quanto magis perseverat, & maiorem laborem præstat, tãto magis debilitat. Complexio frigida & maxime accidentalis facit pulsum paruum, debilem, raram, & lentū: quod si arteriæ essent molles, pulsus fieret parumper maior, sed magis lentus & rarus. Cōplexio humida mollit & extendit arterias, quas contractat & indurat siccitas: & non modo complexio totius corporis, sed qualitates membrorum intendunt & remittunt calorem spiritus, & uariāt pulsum: sicut accidit paralyticis, quorum spiritus licet ab eodem cordis fonte in utrūque latus discurrat, tamen pulsus lateris paralytici est similis pulsus frigidæ complexionis, & alter calidæ. Amplius, pulsus unā cum corpore semper & æqualiter alteratur. Est ergo pulsus fidus index, cui maxime credendum est: unde cibus & potus faciunt pulsum magnum, uelocem, frequentem, & fortem: contrarium uero ieiunium & sitis: sed ebrietas & repletio tam ciborum quàm aliorum humorum facit pulsum diuersum. Pulsus in principio somni est paruus & debilis, quia spiritus in centro uacat digestionem, postea dilatatur & fit pulsus fortior & maior propter humiditatem arteriarum. Somnus uero prolixus facit pulsum paruum, lentum, & debilem, quia spiritus incumbit resolutioni superantium uaporum, quos uigiliæ & motus excutere solent: sed si quis intempestiue expurgatur eius pulsus, tanquam territus, aliquantulum quiescit postea, fit uelox & frequens: & diurnæ uigiliæ faciunt pulsum uelocem, frequentem, & diuersum: quæ si diutius perseverant, pulsus debilitatur, & cōtinue fit minor, & tandem cum tremore cordis efficitur tremulus. Pulsus autem mane post debitum & consuetum somnum est uelox & magnus, qui paulatim

per

per ultimam resolutionem decedunt, eorum pulsus & debilitas manifeste percipitur, quia facile cedit tactui, aut uix percipitur. Sed quoniam nostris temporibus propter consuetam ingluuiem plurimi moriuntur, repletionem & malis humoribus suffocati, ideo pulsus eorum paulo ante mortem adhuc perseuerat, uel fuit satis fortis & uelox. Ad summum, cuiuscunq; generis pulsus, ut recte cognoscatur eius bonitas & malitia, debet ad temperatum comparari. Est autem pulsus temperatus æqualis & fortis, & in cæteris generibus in medio extremorum locatus, mediocritatis locum obtinet: & huius causa est spiritus syncerus, lucidus, clarus, ualidus, copiosus, feruens qualis & quantus est: quæ optima natura exposcit, & qui nec ira uel febre ephimera facile acceditur: sed agilis per solitos meatus absq; impedimento libere saliendo discurrit: & talis est in cæteris actionibus mentis & corporis omnibus uehementissimus. Itaque hæcenus spiritus officium, & humorum naturam, & quæ de eis sentimus, breuiter explicauimus: reliquum est ut de urina, quæ est aquositas humorum, disseramus.

De urina.

URina dicta est à græco uerbo οὐρεῖν, id est, meo, à quo οὐρος Latini uocant lotium à lauando, lauat enim & abstergit, tingitur cholera, secumq; trahit excrementa quæ inuenit: sed eius crassities & tenuitas substantiæ ab initio concipitur in epate, ubi concoquitur sanguis, à quo sequestratur aquositas urinæ: quæ mirum in modum & per incredibiles poros ingreditur uessicam, quibus non potest exire: sed ne cōtinuo mingendi tedio afficeremur, tributum est nobis à natura ut collectam urinam per collum uessicæ ad libitum mingeremus. Itaq; urina non deciditur ab omnibus corporis partibus. Sed uessicæ, renum, & epatis dispositiones primo nobis ostēdit, ex quibus postea aliorum membrorum ualitudinem coniecturamus, unde si prædicta membra se bene haberēt, utiq; urina esset ut decet naturalis & sana, & nihil mali ex ea colligi posset. Hinc igitur plurimorum ignorātia patet, qui medicum ex inspectione tantummodo urinæ, posse omnia scire opinantur: nec peritum quenquam esse medicum credunt, nisi per urinam omnia prædicere sciat: sed ij tradendi sunt malis medicis perimendi, & mendicis expoliandi uafis & uersutis, qui statim uisa urina fingunt totius ægritudinis substantiam cognoscere: & tantummodo referunt generalia, quæ ægris ferè omnibus accidere solent, & cum his subtrahunt & capiunt portantes urinā, ex quorum uerbis postea aliquam faciunt ægritudinis coniecturam. Sed huiusmodi deceptores & ignorantes sunt peritis medicis, integris & iustis, ualde molesti & exosi. Sed ad rem redeamus. Indicia quæ urinæ decernunt, colliguntur ex colore, crassitie, uel tenuitate, ex hypostasi, ex quantitate, spuma, & fœtore, uel materijs secum mixtis. Sed quia colores se nobis prius obijciunt, ideo de eis primum loquamur. Urina temperati uel saltem sani est naturaliter flaua,

& eo mediocri colore tineta, qui paleam & citrinum interiacet. Flauescit autē ratione cholerae, quae digestionem gignitur à calore naturali: & hinc est, quod urina parum post cibum mingitur alba, clara, sicut aqua: quoniam calor naturalis relinquit urinam, & tendit ad digerendum cibum in stomacho: similiter est urina illorum, qui statim mingunt quod bibunt, uel ob aliquam causam sepe sepius mingunt. Econtrà, quanto diutius urina moratur in uessica, tãto magis fit fulua & crocea. Item, quando apostemata, maxime cerebri, febresq; ad se trahunt spiritum, calorem naturalem & choleram, mingitur urina alba, turbida, sicut lotura manuum. Sed ubi humores corporis essent pestifero morbo corrupti, tunc urina esset ualde turbida, similis urinis asinorum uel mulorum, & significat apostema cerebri uel pestem contagiosam. Praeterea est alia species urinae uere albæ, similis lacti, nempe chilus ipse, quem epar minime concoxit. Et ego curauì quendam, qui pluribus diebus minxit huiusmodi chilum quàm similem lacti. Aliæ uero urinae quæ ad albedinem declinant, significant debilem calorem naturalem, complexionem frigidam, & humores phlegmaticos. Urina palida arguit humores ualde frigidos, phlegmaticos, uel melancholicos: sed urina alba similis spermati, indicat pituitam, apostema frigidum, phlegma uitreum, dissolutum, paralyticum uel apoplexiam. Humor uero similis spermati, qui absq; libidinis actu, & præter uoluntatis intentum, paulatim mingitur, ac si ex fistula guttatim flueret, arguit abundantiam humorum, & debilitatem renum. Urina quidem saniosa apertionem apostematum significat: quandoq; autem arenulae calculi, & materiae in uessica coniectae dissoluntur, & faciunt albam urinam: sed in febribus acutis urina alba perniciosa est, & saepe capitis dolorem, & mente captis insaniam significat. Complexio sanguinea facit urinam rubeam & crassam, cholericam fuluam, croceam, melancholicam, palidam, opacam uel fuscam, & quanto diutius urina in uessica moratur, ut dixi, tãto magis rubet: unde inedia, sitis, labores, dolores, putredo, febris, calor, & quicquid deniq; resoluit & desiccatur humiditates corporis, acciunt & rubore tingunt urinam, præcipue si complexio est calida, uel dominantur humores sanguinei uel cholericus. Item repletio & humores stomacho uel pæcordijs graues aut putridi, apostemata & dolores, tingunt rubore urinam. Sed in febribus urinae omnes ferè sunt rubeae, & multo magis calidorum humorum quàm frigidorum. Urina fulua uel rubea, plena puluere, atomis mixta, & sine sedimine, indigesta in febribus, mortalis est. Minctus sanguinis apertionem uenarum demonstrat, quod si in crisi sine aliqua uiolentia sponte contingit, nunciat salubrem euentum: sed si ab initio tenuis, foetidus, uel guttatim mingatur, malus est, & ulcera penè incurabilia indicat. Urina lictérica quanto magis fulua uel rubea, fusca fuerit, quæ pannos indelilibus maculis inficit, tanto salubrior est. Contrà uero quæ albescit uel parum rubet sine cõalescentia, hydropisim minatur. Urina fulua uel rubea in cuius summitate conspicitur color

lor uiridis, similis oleo, mala est, & sepe mortalis, præsertim pinguis, uncta, fœtida, pauca, & fusca ex adustione, aut in cuius summitate guttæ adipis, sicut olei natât, quæ significat phthisim, hecticâ, & liquefactionē pinguedinis, humorū radicaliū, & dissolutionē membrorū. Veruntamen in ægritudinib. melancholicis, quando huiusmodi urinam rubeam, fuscam, uel uiridem similem oleo subsequitur nigra, reducit spem salutis. Pleuresis & apostemata pectoris & laterum superiorem partem urinæ nigriorem, sed inferiorem magis rubeâ & clariorem faciunt. Salubrior sanè est urina rubea, quæ sanguinē, quàm fulua ignea & fusca quæ cholera, significat. Quandoq; autē in morbis frigidis rubet urina, aut propter febris calorem & putredinem, uel propter dolores, sicut in colica, aut propter oppilationes, sed rubea, aquosa, similis loturæ carnis recētis prouenit ex debilitate epatis, quod ægre concoquit, & nō potest sequestrare sanguinem ab aquositate, ceu in hydropisi, & reliquis ægritudinibus epatis, in quibus urina omnibus ferè rubet. Similiter in ægritudinibus renū urina est quandoq; similis loturæ carnis: quoniā renes nutriunt sanguine partim per aquoso. Item, quādo phlegma uel alter humor obstruit meatus, unde cholera à felle pficiscens plabit in uiscera, aut ab eis diuertit melancholia, & tota fluit in uessicâ, urina mingit ualde fulua & fusca icterica. Sic itaq; in frigidis etiam morbis urina quādoq; est rubea, econtrâ in calidis mingit alba, ubi cholera à uis urinæ aliò diuertit, siue in uiscera labat, siue propter dolores uel apostema cerebri ad caput, aut ad cibū digerendū repat, sed eius albedo non est peruiâ, clara, sed quasi turbida, puluerulenta, sicut lotura manuū, absq; hypostasi, indigesta: huiusmodi aut urina plerūq; est perniciosa, maxime in morbis acutis, in quibus tutior est urina rubea, quàm alba. In febribus urina quæ pluribus diebus mingit alba, significat quartanâ: si uero fuerit alba propter oppilationes, & perseveret, minat cacohexiam & hydropisim. Febres cōpositæ urinas gignere solent rubeas, fuscas, quæ ad nigredinem tendunt: sed urinæ diuersorum colorū, quarum partes fuluæ, rubeæ, albæ, nigre, sunt ferè distinctæ, significant inquietudinem, laborem, & caloris estum. Quādo mingit urina ignea, ualde acuta, quæ infert maximū dolorem in præputio, significat humiditatem eius exiccatâ propter coitum, uel salsedinem ciborū: quæ si diutius perseveraret acuta, ulceraret uessicam & eius uias, & postea mingeref sanguinea, deinde turbida, fusca, & faniosa. Urina parū uiridis, & quæ ad colorem uiolarū, uel cœlestiū liliorū uergit, significat magnū frigus, uel summū calorem in uiris, in mulieribus uero purgationem matricis: sed in pueris lactātibus, quibus frequentius accidit, significat indigestionem & frigiditatem. Quæ uero est ualde uiridis, in adultis similis succo foliorū porri, aut uiridi eris, uel rubiginosa, crocea, indigesta, portendit adustionem humorum, membrorū incendium, & mortem. Et quandoq; urina uiridis procreat à spasmo, ueneno, uel pestiferis humoribus. Urina quæ prius fuerat rubea, fusca, uel ignea, & postea mingit

nigra, indicat humores melancholicos ex adustione sanguinis uel cholerae. Si uero praecesserat alba, significat melancholiam phlegmaticam. Amplius, perniciosa est urina uiridis & nigra, praesertim pauca & crassa, quonia significat maximu calorem febrilem, uel maximu frigus extinguens calore naturalem. Vbi aut urina esset nigra & multa, & uirtus fortis, cretica pugna superat morbos, & per uias urinae expellit malos humores, quartana fanat, discutit splenis tumores, lapides renu & uessicae dissoluit, sedat dolores renu & dorsi, aut sanguine nariu, hemorrhoidaru, uel menstrua retenta purgat: ubi aut urina nigra multa subsequit albam, aquosam, indigestam, salubris est, & ex iuuamento quod statim sequit, uidef. Item, urina nigra quae cum dolore mingit mentulae, uessicae, uel renu, significat ulcera illoru locorum, praecipue si in fundo facit residenciam saniei, aut gutte sanguinis aut crustae, sicut furfures, in ea mingunt. Rursum, urina nigra, si fuerit, pauca est mortalis, maxime in senibus, & morbis acutis: nam fit pauca propter adustionem, & nigra propter corruptionem humorum: & quandoque significat maximum capitis dolorem, uigilias ualde insomnes, surditatem, insipientiam, & furorem: & interdum urina nigra post albam portedit ictericiam. Sed sanies mincta indicat intrinsecorum apostematum apertionem.

De urinae cognitione.

Urina est tenuis, quando in plures minores, sed crassa, in pauciores maiores partes, concussa disrumpitur, crassaq; maiorem spumam firmioresq; ampullas producit, potest ergo urina crassa esse clara & peruia. Contra, tenuis potest esse turbida, humoribus mixta, in cuius superficie acies terminatur, uel paru transparet: ueruntamen tenuis plerunq; solet limpida, clara, & crassa, opaca uel humoribus densa esse. Urina aut crassa non modo ab aegritudinibus frigidis generat, sed a calidis, acutis, maxime in principio febrium sanguinis & fuluae cholerae uitellinae. Omnino autem rarae & paucae aegritudines faciunt urinam tenuem, nisi mali humores, acuti, ualde calidi & furiosi, aut apostemata doloribus saeva, aut debilis digestiua, uel infirma retentiua, sicut in diabete, in qua quod bibitur statim mingit, & interdum urina est tenuis propter oppilationes: uel quia parum in uessica moratur, uel ante digestionem mingit: sicut urinae illoru qui propter frigus, uel assumpta diuretica, sepe saepius mingunt. In quacunq; aegritudine urina crassa, quae nec in augmento, nec in statu attenuatur, nec tenuis ingrossatur: sed qualis ab initio fuit indigesta perseverat, mala est & perniciosa, & significat debilitatem digestiuae, & uirtutis uitalis, & potentiam morbi. Epar ubi debilitatur parum attrahit, uel attractum crudum dimittit, & tantum tenue expellit. Et quandoq; propter oppilationes mingit urina alba, tenuis, & interdum subrubea similis loturae carnis recentis. Urina quae in conualescentia perseverat tenuis reducit aegritudinem. Sed tenuis quae sine conualescentia ingrossatur indicat liquefactionem

ctionem humorum & hecticam. Diligenter autem obseruandū est quotidie, utrum substantia urinae digeratur: quoniam longe rectius est iudicium quod per crassitiam & tenuitatem, quàm quod per alia urinae signa colligitur. Sed imprimis sciendum est, quod urinae iuuenum sunt mediocres & equales, senū tenuiores, & puerorum crassiores. Mali humores difficilis digestionis, faciūt urinam diutius indigestam, & prolongant egritudinem, si uirtus est fortis, quousq; digerantur: sed ubi digestiua uel uirtus est debilis, aut humores sunt perniciosi uel pestiferi, faciunt urinam indigestam, & perimunt ægrum ante digestionem. Viresq; iuuenum sunt longe potentiores quàm senum, uel puerorum aduersus malitiam morborum. Omnino autem plures & grauiores sunt egritudines, quæ crassam urinā, quàm quæ tenuem faciunt. Vrīna quæ partim digesta est & partim indigesta, hoc est, cuius partes quædam sunt tenues, & quædam grossæ, significat diuersitatem materiae, & opus digerentis digestiuae. Item urina crassa & multa, quæ facile mingitur, affert bonū euentum, sicut in egritudinibus splenis: similiter quæ mingitur turbida: sed citò in fundo residentiam facit & clarescit: sæpe enim natura per uias urinæ, ut solet in crisi, nocua expellit. Pauca uero & crassa quæ cum difficultate mingitur, arguit debilem uirtutem, uel multitudinem crudorum humorum. Vrīna turbida quæ est tenuis, citò sequestrat sedimen & turbulentam materiam ab aquositate. Phlegma facit urinam rubeam in febribus, propter putredinem & calorem: sed in ceteris albam, utranq; tamen crassam. Vrīna crassa, clara, & fulua significat choleram uitellinam. Sed tenax, obscura, similis uitro liquefacto, ut accidit in epilepsy, indicat phlegma uitreum, uiscosum, & tenax: cuius quidem urina licet sit ualde crassa, omnino tamē si indies aliqua ex parte attenuatur, digeritur: quamuis non habeat illū flauum colorem, qualis digestionis cōducit: nam priora atq; potiora sunt signa digestionis mediocris substantiæ in urina, quàm quæ coloris ratione sumuntur. In epate enim urinae substantia cōcipit, sed in renibus postea & uessica coloratur. Si uero urina postquam mincta est, condensari, ingrossari, aut attenuari uidetur, uel clarescit & sequestrat residentiam, significat quod natura laborat & incumbit digestioni. Vrīna autem quæ postquam mincta est, facile corrumpitur, significat putridos & corruptos humores, & quandoq; eorū digestionem & sanitatem, maxime in pueris, quorum urinae quæ frigori exponuntur citius corrumpuntur, sed igni admotæ, uel solis radijs calefactæ in pristinum colorem & substantiam reducuntur. Morbi pestilentes, apostemata cerebri, & quādoq; capitis dolores, faciūt urinam turbidam, similem asinorum. Item faciūt urinam turbidam, sanies apostematū, ulcera, lapides renum & uessicæ, dissolutæ materiæ ex apertione pororum expulsæ, liquefactio humorū, syncopis, uirtus repente debilitata, excrementa matricis, &c.

Edimen, quod Græci hypostasim uocant, est pars urinæ crassior phlegmatica, quæ paulo postquam minctæ est ex reliquis decidit, & in unum colligi solet: optima est alba, leuis, & æqualis, sicut nubes, uel sicut flosculus lanæ candidæ, carminatæ, & in medio in forma rotunda uel pyramidali pendet, interdum superficietenus natat: sed optima est magis tenuis, & plerunq; residet in fundo, & ideo sedimen & à quibusdā residentia appellat. Est em̄ phlegma digestū, & idcirco phlegmatici ociosi, epulones, & opimi plus sediminis, quàm macilenti, sobrij, & laborib. dediti gignere cōpellunt: similiter in urinis ægrorū post digestionem est plus sediminis, quàm sanorū: quoniā in eorū uenis est plus mali humoris. Hypostasis autē sepe incipit in augmento ægritudinis salubris oriri, & cōtinue in bonitate & quātitate crescit, in statu & in declinatione plurima colligit, sed in principio nusquā apparet. Itaq; in morbis quanto citius hypostasis decidit & melior est, tanto precociorem digestionē salubrioremq; euentū nuntiat, & citius sanitatē restituit: humores enim quādiu sunt indigesti, nō gignunt neq; sequestrāt hypostasim, nisi malam, secundū eorū malitiā, contrariā ei quā paulo ante approbauimus, qualis est hypostasis rubiginosa, liuida, pallida, nigra, aspera, inæqualis, disrupta, maculosa, puluerulenta, uel in qua cōgestæ materiæ & frustra, sicut fursures cōmiscēt: hypostasis autē & urina solent eodē esse colore insignitæ, sed alba est melior, proxima est flaua, deinde rubea, postea fulua: sed leuis & æqualis siue sit rubea, siue fulua, est longe melior quàm alba inæqualis. Vbi uero hypostasis est in plures partes diuisa, & per urinā conspersa, significat quandoq; uentositatem, sed plerunq; difficultatem digestionis ob malitiam humorū, uel debilitatem digestiuæ. Omnino hypostasis mala, peior est collecta quàm cōspersa: & quæ in superficie natat, significat apostema, uel creticam expulsionē: rubiginosa, puluerulenta, & quæ fuligini mixta apparet, minant ægritudines mortales, uel saltem longas. Vrina & hypostasis pallida, uel sicut spermatica, portendit consumptionem & dissolutionē membrorū: sperma arguit debilitatem renū, & est crassius, magis solidū, pallidū, uel liuidū, quàm hypostasis. Sanies disruptorū apostematum quæ cū urina mingit, in breui purgat: sanies ulcerum, renū, & uesticæ cū acuitate urinæ, & dolore mingendi, paulatim crescit & decrescit ab urina separata, & distinguitur per foetorem ab hypostasi & phlegmate. Nam hypostasis leuis est & rara, phlegma uero graue & densum, sicut sanies: sed phlegma minctū siue hypostasis phlegmatica, multa & glutinosa significat plurimū humorem phlegmaticū, crudum, uel frigus renū aut dissolutionem membrorū: & quandoq; cū ea sanant podagræ & dolores iuncturarū, præcipue si phlegma minctū est tenue, digestū, & multū. Hypostasis pinguis & unctæ portendit phthisim uel hecticā & dissolutionem membrorū. Hypostasis fulua indicat ardentē cholera, uel insidiosam furentem: sed rubea
 crassa,

crassa, sanguinis abundantia: & tenuis, rubea, ignea, inquietudinem, tædium, & dolorum faces. Hypostasis similis loturæ carnis recētis, significat debile iecur: sed sanguinea, a pertionem uenarū: uerum sanguis quanto magis est permixtus, tanto à remotioribus partibus uenit: clarus uero & rubeus à regione epatis. Sed fuscus & niger sæpe splenis sanitatē restituit. At si guttæ sanguinis sint rotundæ uel oblongæ, parū permixtæ ex uenis quæ sunt infra uessicā uel matricem, scaturiunt. Calculi siue lapilli rubei, parui, sicut arenula, à renibus manant: sed aliæ materiæ coniectæ rubeæ, quæ subsistunt urine, ab epate ueniunt: calculi uero maiores uel alia materia alba in uessica cōcipiūt. Urina densa, crassa, uel turbida, cuius partes crassiores à tenuioribus sequestratæ descendunt & clarescit, multa significat crīsim & sanitatem, sed pauca debilitatē uirtutis. Cortices ulcerū, & materiæ sicut furfures uel sicut crustæ scabiei demonstrant in urina ulcera renū & uessicæ. Veruntamen eiusmodi materiæ minguntur quandoq; post maximum laborem, & quando consolidantur ulcera: sed raro, propter maximā difficultatem sanant, nisi forte in principio: nā citò inueterantur, & continue faciunt urinā magis saniosam, & faciunt acutiores dolores, postea incontinentiam urinæ, & tandem mortem inducunt. Vbi uero eiusmodi materiæ sine dolore minguntur, præsertim late & magne, sicut frustra putridæ carnis, duræ uel molles, quæ facile dissoluunt, perniciosæ sunt & mortales, & significāt tabem & cōsumptionē membrorū. Præterea faciunt urinā fœtidā, ulcera renū, & uessicæ mali humores, multi, calidi, putridi, corrupti uel pestilentes. Urina uero quæ desinit esse fœtida, sine conualescentia, ex insperato defectū uirtutis inducit: ubi uero urina sanā incipit fœtere nunciat repletionem putrescentiū humorū, & febrem calidam humoralem. Sputa aut in urina ex uiscositate humorū, & extrinseca uentositate generatur, spumoseq; ampullæ ea uentositate conflant, quæ concipit urina dum mingit, uel maxime dū in uas mincra proijcit: quanto ergo sunt maiores & diutius durāt, tanto humores magis glutinosos & tenaces arguunt. Itaq; uentositas & spuma urinæ non concipiūt in corpore nisi admodū pauca. Quæ sicut grana milij parua ascendētia & descendētia cōspiciuntur in urina, significant oppilationes. Ad summū urina spumosa propter uiscositatē humorū facit morbos lōgiore & graues, præsertim renū. Insuper cōsideranda est quātitas urine, cuius causa per inquisitionē eorū à quibus augeat & diminiat, colligit. Primū quidem urina, fluxus lubrici uentris, uomitus, & sudor inuicem detrahunt minuuntq; urinā: præterea sitis, tolerantia, fames, labor, febres ardentes, & quicquid deniq; ualde resoluit cū abstinentia potus: præter has causas modica urina significat debilitatem uirtutis, & hydropisim. Sed plus consueto mingere faciūt diuretica, aperitiua, uberior potus, frigus, dyabete quæ fit propter ualidā renū attractiuam uel debile & incōtinentiā uessicæ, liquefactio humorū. Crīsis malorū humorū qui per uias urine purgant, quæ post digestionem, maxime in egritudinibus

cholericis, nunciat sanitatem: & quāto plus fuerit & magis spissa, licet parum probo colore infecta, nisi partes diuersarū qualitātū sint distinctę, tanto citius sanitatem restituit. Vrina quę interdū pauca, & quādoq; multa mingit, indigestionem humorū, laborem digestiue, & debilitatē uirtutis demōstrat. Qui autē acutis morbis correpti, cū plurima urina nō conualescunt, in spasmū, hēcticam, uel cōsumptionem innati humoris incidunt. At urina quę in acutis morbis guttatim mingit, pręter uoluntatē neruorū, lēSIONē cerebri uel ameniam arguit. Macilenti qui diu mingunt urinā albā & crassā, cōcipiūt lapides in uessica: sed pingues plurimi patiunt arenulā, renūq; dolores. Pręterea urinę infantū ad albedinem & ad qualitātē lactis uergunt: sed puerorū sunt crassiores & spissiores, & facile à frigore corrūpuntur: sunt etiā minus flauę quā iuuenū, quorū urinę sunt mediocres in substantia & colore tenues, fuluę, & clarę. Senes uero magis tenuem urinā, albā, & frequentius mingere solent, sed propter expulsionem materierū interdū fit crassior. At urinę mulierum sunt albiores, crassiores, & deformiores uirorū, ob earū frigiditatem, debilitatē, abundantia excrementorū, & amplitudinē meatuum, per quos matrix totius corporis sentina purgat: urinęq; mulierū conuassatę propter crassitiem minus quā uirorum miscent, supremęq; & infimę partes magis turbantur quā medię. Et in principio cōceptionis quādoq; in urina apparet color iridis, q in processu paulatim permutat, & prope partū fit rubeus, & urina magis densa, & uelut turbida, fusca, sicut brodium cinerum, mulieresq; prope partum frequentius mingūt. Item hypostasis grauidarum in superficie natat, uel in medio pendet, & cōspiciunt sicut grana parua ascendētia & descendētia propter uentositatem. Vrina prima post coitum, spermatis fila secū ducit: sic ubi uirorum & mulierum urinę commiscentur, illico fila inuicem contēta in eis apparent. Et quādoq; minime partes pennarū uel minutissimi pili uidentur in urinis illorum qui in proxima cæna comederūt uolucres, suem, uel eiusmodi. Pręter prædicta plurima sunt quę alterant urinam, & quę colori & substantię aliquid adiiciunt, ceu crocus, qui facit urinā croceam, olera uiridē, cibi falsi nigram, & uina & lac similem colorem urinis decernunt. coitusq; facit pinguem urinam. Itaq; iudicium quod ex urina colligit est anceps, & sepe fallax, sine alijs indicatijs: egritudinesq; per solam inspectionem urinę minime possunt cognosci: nam maius & rectius urinę signum est ex substantia & colore, quę quidem ad cognoscendas digestiones potissimum obseruantur: & plerunq; oportet ad præcedentes, uel saltem ad sequentes comparentur. In egritudinibusq; frigidis urina potest esse tenuis & rubea propter oppilationes, dolores, & alias causas: & in calidis, crassa & alba, ut diximus. Ex hypostasi uero per motum uel conuassationem dissoluta, & alijs u.ing. signis admodum pauca colliguntur. Accedit quod si epar, renes, & uessica se bene haberent, urina nihil mali alijs membris significaret, licet paterentur. Sola ergo urina nul-

lam

lam ægritudinem determinatam significat, sed præsupponit notitiam aliorum signorum: præter opinionem uulgi & ignorantium, qui non admittunt medicum, nisi per urinam omnia prædicere sciat, & tentant medicorum sufficientiam experiri cum urinis, ostendendo unam pro alia, aut uinum, uel sirupum acetosum, & similia. Verum urina quâto propior est, tanto densior: sed liquores ob propinquitatem fiunt clariores. Decipiuntur ergo qui ostendunt urinam in medico, & nullam aliam ægrorum notitiam referunt: sed medici ne conditionem amittant, fingunt cognoscere urinam, & referunt accidentia generalia quibus ægri solent communiter laborare: ut puta, dicunt, quod æger grauiter laborat, & ualde conqueritur dolore capitis uel stomachi, si febrem perpendunt, & somnum amisit, & gustum: & si est puer, patitur uermes, mulier uitium matricis, & senes catarrho molestantur: & cum eiusmodi extorquent aliquod uerbum ex ore ostendentis urinam, ex quo aliquam ægritudinis coniecturam faciunt: & sagaces medici præmittunt aromatarium, ægrorum exploratorem, qui postea annuit, & refert medico, quæ per urinam ignorantes credunt posse cognosci: sicut nuper fecit Amerig quidam medicus, qui finxit se medicum, & familiaritatem contraxit cum quadam paupercula, religiosa, quæ solebat uisitare infirmos, & prius omnia referebat medico, qui fingebat eadem ex urina cognoscere, & sic in breui maximam sibi autoritatem apud uulgus comparauit: sed ubi fraus eius fuit detecta, statim au fugit. De his iam satis.